

A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök európai kitekintésben: értékek és gyermekgondozás¹

Murinkó Livia

murinko@demografia.hu

Beérkezés: 2013. 12. 04.

Átdolgozott változat beérkezése: 2014. 04. 08.

Elfogadás: 2014. 04. 14.

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány a nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdöket vizsgálja hat európai országban (Németország, Franciaország, Norvégia, Lengyelország, Románia és Magyarország), valamint azok kapcsolatát a gyermeknevelési és gyermekgondozási feladatok nemek közötti megosztásával a Generations and Gender Survey nemzetközi adatainak felhasználásával. Faktorelemzés segítségével három attitűdcsoportot azonosít: a gyermekvállalás és a kétszülős család fontossága, a férfiak és a nők közötti egyenlőtlenségek elfogadása, valamint a fizetett munkával szemben a háztartási munka és a gyermeknevelés előtérbe helyezése. A vizsgált országokat a három faktor eltérő kombinációja jellemzi. Magyarországon nagyon fontosnak tartják a gyermekvállalást és a kétszülős család ideálját, a fizetett munkával szemben a gyermek szempontjait, és elfogadják a férfiak és a nők közötti egyenlőtlenséget. A gyermekgondozási feladatok többségét minden országban az anyák végzik; Magyarországon a nők leterheltsége átlagosnak mondható. Minden vizsgált országban és mindkét nem esetében kimutatható egy pozitív kapcsolat a nemi egyenlőtlenségek elfogadása és a gyermeknevelési feladatok egyenlőtlenségek megosztása között.

KULCSSZAVAK: családszociológia, nemi szerepek megítélése, gyermekgondozás, nemzetközi összehasonlítás

Bevezetés

A családokkal kapcsolatos változások fontos eleme a nemi és a szülői szerepek megítélésének folyamatos makroszintű átalakulása. A nők és a férfiak, az anyák és az apák számára megfelelőnek tartott vagy elutasított szerepek, jogok és kötelezettségek, valamint a gyermek családon belüli helyének megítélése kölcsönhatásban áll a családok működésével. A családi kohéziót, a családon belüli interakciókat és tevékenységeket az egyén és a család lehetőségei és korlátai, valamint a makroszintű

¹ A „Változó családmodellek és családi kohézió” műhelyvitan 2013. november 18-án Budapesten elhangzott előadás jelentősen átdolgozott változata (szervezők: *Szociológiai Szemle*, a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitikai Intézete, a Fényes Elek Műhely, az MSZT Családszociológiai, valamint Társadalomstatistikai szakosztálya, továbbá az MST Társadalomstatistikai szakosztálya). Köszönöm a műhelyvita résztvevőinek, a két bírálóknak és a Szerkesztőségnek a tanulmányhoz fűzött megjegyzéseit és javaslatait.

strukturális és intézményi kontextus alakítja. A családok belső viszonyai összefüggnek a szűkebb és tágabb közeg által vallott értékekkel is.

A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök kihatnak az egyén életének számos területére: a háztartási és a gyermekekkel kapcsolatos munkák megosztására, a munkamegosztással való elégedettségre, a gyermekvállalási tervekre és megvalósulásukra, a párkapcsolatok stabilitására és a konfliktusokra, a családon belüli erőszak előfordulására, továbbá a választott foglalkozásra, a munkavállalásra és a keresetre is (ld. Davis és Greenstein [2009] összefoglalását). Például az egalitárius nemiszerep-felfogású apák gyakran nagyobb részt vállalnak a gyermeknevelésből és -gondozásból, mint a tradicionális beállítottságúak (Aldous et al. 1998; Appelbaum et al. 2000; Bulanda 2004; Gaunt 2006). Az értékekben és a gyakorlatban megjelenő nemi egyenlőség (vagy egyenlőtlenség) országos szintje szintén befolyásolja a családon belüli munkamegosztást, ezen belül a gyermekkel való foglalkozást: ahol nagyobb a nemek közötti egyenlőség, ott az egalitárius értékeket valló nőknek a családi munkamegosztásban betöltött szerepe is kedvezőbb (Fuwa 2004).

A női és férfiszerepek azonban a véleményekben közelebb állnak egymáshoz, mint amit a családokon belüli gyakorlatok mutatnak. Az értékek és a gyakorlat változása nem feltétlenül jár együtt: előfordul, hogy az értékek változása csak késve követi a strukturális átalakulás miatt megváltozott gyakorlatot, vagy éppen a strukturális lehetőségekkel csak akkor kezdenek el jelentős számban élni, amikor azok már az értékek szintjén elfogadottakká válnak (Bühlmann et al. 2009).

A tanulmányban a nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdöket vizsgáljuk hat európai országban (Németországban, Franciaországban, Norvégiában, Lengyelországban, Romániában és Magyarországon) a Generations and Gender Survey nemzetközi adatainak felhasználásával. A tradicionális–egalitárius dichotómia alkalmazása helyett a nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos vélemények szerveződését vizsgáljuk, és az egyes országokat elhelyezzük az azonosított dimenziók által kifeszített térben. Ezután összefüggést keresünk a férfiak és nők szerepével kapcsolatos attitűdök, valamint a családok működésének egy jellemzője, a gyermeknevelési munkamegosztás között.

Elmélet és háttér

Női és férfiszerepek és megítélésük változásai

A nemi szerepek megítélése a nők és a férfiak számára megfelelőnek tartott szerepeket, jogokat és kötelességeket jelenti (Kroska 2007). Gyakran egydimenziós konstrukcióként kezelik, amely a tradicionális, konzervatív vagy antifeminista pólustól az egalitárius, liberális vagy feminista pólusig terjed. A tradicionális nemi ideológia az eltérő női és férfiszerepeket, a nemi specializációt hangsúlyozza. Eszerint a családban a férfi instrumentális, kenyérkereső szerepet tölt be, míg a nő a gondozó,

a nevelő és a háziasszonyi teendőikért felelős. Az egalitárius attitűd a nők és férfiak egyenlőségét hirdeti a fizetett munka és a családi kötelezettségek területén, és a kenyérkereső és a gondoskodó szerepek nemek közötti egyenlő megosztását támogatja (Kroska 2007; Davis és Greenstein 2009).²

A nemi szerepek átalakulásának és a családformákra gyakorolt hatásának magyarázatában fontos szerep jut a második demográfiai átmenet elméletének, amely az 1960-as évek közepétől a fejlett országokban jelentkező demográfiai változások elterjedt – bár nem mindenki által egyformán elfogadott – értelmezési kerete. Az elmélet szerint a családdal, a párkapcsolatokkal és a termékenységgel kapcsolatos viselkedés átalakulása mögött alapvetően értékrendbeli változások állnak. A változások lényege, hogy a helyi és a vallási közösségek által közvetített hagyományos értékrend meggyengült, és helyét az önmegvalósítás, az önkiteljesítés értékei vették át. A hangsúly a családról az egyénre helyeződött. Felértékelődött a kapcsolatok minősége, megnöttek a partnerrel szembeni elvárások, ezért bomlékonyabbá is váltak a párkapcsolatok. Az értékváltozások következtében az egyének a kisebb elköteleződéssel járó együttélési formákat részesítik előnyben: a házassággal szemben az élettársi vagy a látogató kapcsolatot preferálják, és halasztják a gyermekvállalást (Lesthaeghe 1995, 2010; Lesthaeghe és Moors 2000; van de Kaa 1987). Ebben a kontextusban a szülővé válás egyre inkább egy tudatos döntés eredménye, a gyermekek csoportja szelektáltabbá válik. A tudatos szülőség terjedésével nagyobb eséllyel születik gyermekük azoknak, akik elkötelezettebbek és felvállalják a gyermekneveléssel járó terheket (Sayer et al. 2004).

Goldscheider (2000) és McDonald (2000) a nemi szerepek időbeli átalakulásának folyamatát két szakaszra osztották. Az első szakaszban a nők beléptek a nyilvánosságnak korábban a férfiak privilégiumainak tekintett területeire: az oktatásba, a munkaerőpiacra és a közéletbe. Ezt technológiai változások és az első demográfiai átmenet tették lehetővé. A termékenység és a halandóság nagymértékű visszaesése aláasta a hagyományos, szülőségen alapuló női–férfi viszonyokat. A meghosszabbodott élettartam és az alacsonyabb gyerekszám következtében a női életútnak egy rövidebb időszakát töltötte ki a gyermeknevelés mint hivatás, így lehetővé vált a nők tanulása és munkavállalása. A férfiak családi szerepvállalása időközben nem változott, így megnőtt a két nem közötti aszimmetria, ami hozzájárult ahhoz, hogy instabilabbá váltak a partnerkapcsolatok. A válások és az élettársi együttélések terjedése fontos eleme a második demográfiai átmenet elméletének is. A nemi szerepek átalakulásának második szakasza, amely átalakítaná a családon belüli szerepeket, még nem zajlott le. Ez a férfiak belépését jelentené a magánszférába, ahol a partnerek női és férfi tagjai egyenlően osztoznának az otthon és a gyermekek ellátásának felelősségében. Ezáltal újra megerősödne a második demográfiai átmenet során

2 A tanulmányban a „nemi szerep” fogalmát használom. Bár a strukturalista funkcionális alapú nemiszerep-elméletet az 1960-as évek óta sok kritika érte és az 1980-as évek végétől a genderkutatókban háttérbe szorult (Carrigan et al. 1985; Connell 1995; Hadas 2011), a fogalom továbbra is hasznosnak bizonyult a családok belső működésének és az egyének családdal kapcsolatos döntéseinek megértésében (Brooks és Bolzendahl 2004).

a partnerkapcsolatok növekvő bomlékonysága miatt meggyengült apa–gyermek kapcsolat is.

Hays 1996-ban fogalmazta meg, hogy az Egyesült Államokban az anyaság domináns ideológiája az intenzív anyaság (*intensive mothering*), amely megjelenik a gyermekneveléssel kapcsolatos könyvekben, a médiában és a közvéleményben is. Az ideológia szerint a gyermeknevelés központjában a gyermek kell, hogy álljon, kiemelt az anya szerepe, a szakértők véleménye, és nagy idő-, pénz- és energiabefektetést igényel. A dolgozó anyák számára feszültséget okoz, ha meg szeretnének felelni ennek a képnek, különösen, ha a háztartási munkamegosztás terén egyenlőségpártiak. Hays ezt az elképzelést elsősorban középosztálybeli anyákra dolgozta ki.

Az apai szereppel kapcsolatos elvárásokban kimutatható egy lassú változás, legalábbis a nyugat-európai és észak-amerikai irodalom alapján. A hagyományos modellben a férfi a kenyérkereső, aki akár túlmunkával is biztosítja a család megélhetését. A férfi szerepe élesen elkülönül a nő, az anya szerepétől. Ezzel szemben az „új apa” aktívan részt vesz a gyermeknevelésben, sőt a gyermekgondozásban is, az anyai és apai szerepek közötti éles határvonal átjárhatóvá válik. A tekintély végső forrása helyett megjelenik a gondoskodó apa figurája, az apák családon belüli szerepét a tradíció helyett az aktuális élethelyzet alakítja (pl. Cabrera et al. 2000; Williams 2008).

Az empirikus kutatások eredményei azt mutatják, hogy a nemek közötti egyenlőség és az egalitárius nemi értékek egyre inkább elterjednek. A hagyományos egykeresős családmodell eszméje Európa-szerte háttérbe szorul, és felváltja a nők és a férfiak közötti egyenlő szerepmegosztáson alapuló család ideálja (pl. Inglehart és Norris 2003; Jansen és Liefbroer 2009).

A volt szocialista országok esetében nem ilyen egyértelmű a változások iránya (Lobodzinska 1996; Blaskó 2006; Fodor és Balogh 2010). A kommunista rendszerekben az ideológia és a szociálpolitika elvben támogatta a nemek közötti egyenlőséget. A gyakorlatban azonban a magas női foglalkoztatási arány mellett a háztartási feladatok ellátása is a nőkre hárult. A kétkeresős családmodell volt az uralkodó, azonban a nők a munkaerőpiacon hátrányban voltak a férfakkal szemben. Elfogadták a női munkavállalást, a családon belüli szerepek megítélése azonban tradicionális maradt.

A rendszerváltásokat követően a posztszocialista országokban a nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök (időlegesen) konzervatívabbakká váltak, majd elindult egy lassú liberalizálódás. Az 1990-es években jellemző volt a visszatérés a családi élet és vallás „hagyományos értékeihez”, melyek a nők helyét újra a háztartásban jelölték ki, és helyre kívánták állítani a férfiak családon belüli tekintélyét. A konzervatív véleményváltozást a közéleti diskurzus átalakulása is jelezte (pl. Goven 1993; Gal 1994; Vekerdy 2001).

A családi értékekkel kapcsolatos hazai kutatások általában azt mutatják, hogy a magyar társadalom alapvetően család- és gyermekbarát, európai összehasonlításban inkább a tradicionális táborba tartozik, a tényleges demográfiai magatartása azonban nem követi ezt az értékrendet. Egyre inkább terjednek az alternatív csa-

ládformákkal kapcsolatos megengedő vélekedések, és az ezredforduló után jellemző a nemi szerepek bizonyos modernizálódása (lásd pl. Blaskó 2006; Dupcsik és Tóth 2008; Pongrácz 2005, 2011; Tóth és Dupcsik 2007).

A magyar közvélemény többsége egy kettős elvárást fogalmaz meg a férfiakkal szemben: biztosítsák a család megélhetését, de a gyermeknevelésben is vegyenek részt. Ugyanakkor jelentős azok aránya, akik inkább a férfiak hagyományos kenyérkereső szerepét emelik ki, és nem várják el a gyermeknevelésben való aktív részvételt. A gondoskodó apaszerepet előtérbe helyezők és a pénzkereső férfiszerep fontosságát elutasítók aránya alacsony (Spéder 2011).

Tartós egyenlőtlenségek a gyermeknevelésben

A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök fokozatos átalakulása ellenére egyes szerzők szerint a háztartási munka és a gyermeknevelés egyenlőtlen megosztása alig változott (Breen 2005). Mások szerint (Gershuny 2000; Gauthier et al. 2004; Sayer et al. 2004; Hook 2006; Geist és Cohen 2011) a nők és a férfiak nem fizetett munkavégzésre fordított ideje lassan konvergál (bár főként a nők csökkenő, és nem a férfiak növekvő időráfordítása következtében), az otthoni feladatok ellátásában egyre nagyobb részt vállalnak a férfiak.

A makroszintű tényezők közül a női foglalkoztatottsági szint emelkedése és a családpolitikák (például a férfiaknak járó szülői szabadság) hozzájárultak ahhoz, hogy a férfiak több munkát végeznek otthon (Fuwa 2004; Hook 2006). Breen (2005) eredményei szerint a férfiak szerepének átalakulása is szükséges ahhoz, hogy valóban látványos változás történjen a gyermeknevelési és a háztartási munkamegosztásban.

A hazai kutatási eredmények általában a magyar családokban hagyományos, meglehetősen egyenlőtlen munkamegosztást találnak (pl. Bukodi 2005; Pongrácz és Murinkó 2009). A nők hozzájárulása többszöröse a férfiakénak, bár történik némi elmozdulás, a férfiak hozzájárulása nő. Blaskó Zsuzsa (2006) eredményei szerint Magyarországon a férfiak által vallott nemi ideológiák nem befolyásolják a háztartási munkamegosztást, a nőké is csak korlátozott mértékben.

A párok közötti háztartási munkamegosztást vizsgáló kutatások szerint az érintettek döntő többsége elégedett a fennálló egyenlőtlen helyzettel. A jelenséget hazai és külföldi kutatások egyaránt kimutatták. Egyik lehetséges ok a tradicionális nemi és családi ideológiák túlsúlya: a nemi szerepekről hagyományosabb nézeteket valló nők valószínűleg könnyebben elfogadják az egyenlőtlen munkamegosztást, és értéküként tekintenek a család összetartása érdekében végzett munkájukra. További magyarázatot jelenthet, hogy nem szívesen vallják be az emberek a családjukkal kapcsolatos elégedetlenségüket, és a gyerekekről való gondoskodásban a kötelesség mellett örömforrást is találnak (Pongrácz és S. Molnár 1994; Blaskó 2006).

Időmérleg-elemzések (Andorka et al. 1990; Falussy és Harcsa 2000; Harcsa és Sebők 2002; Harcsa 2014) kimutatták, hogy az 1970-es évek közepe és az 1990-es évek vége között a társadalom egészében nőtt a gyermekek ellátására, neve-

lésére fordított idő. Az időráfordítás szerkezete is megváltozott: csökkent a gyermekek testi ellátására és jelentősen nőtt a gyermekekkel való foglalkozásra szánt idő. A nők ráfordítása kismértékben csökkent, a férfiaké nőtt, így a nemek közötti munkamegosztás kiegyenlítettebbé vált. A férfiak részvétele és a két nem közötti egyenlőség a mesélésben, játékban a legnagyobb, a testi ellátásban pedig a legkisebb. A foglalkoztatott nők körében visszaesés mutatkozott – amelyet a nők fokozott munkahelyi leterheltségével magyaráztak –, a gyermekgondozási szabadságon levő és a háztartásbeli nők körében viszont jelentős a növekedés, ami részben a gyermekek intézményi ellátásának visszaesésével magyarázható. A férfiak növekvő részvételében fontos szerep jutott a szabad szombat elterjedésének. Az ezredfordulót követő időszakban kapcsolatban is elmondható, hogy Magyarországon gyakoribbá vált a szülők és gyermekek aktív együttléte (a párok egymással töltött idejének rovására), több idő jut mesélésre, közös játékokra (Harcsa 2014). A növekedés a szellemi foglalkozású férfiaknál a legnagyobb.

A párok közötti gyermekgondozási munkamegosztásnak három főbb mikroszintű elméleti megközelítése létezik, amelyeket a házi munka vonatkozásában is alkalmaznak: a család mikroökonómiai elmélete, az erőforrás-elmélet, valamint a nemi szerepek. Ezek az egyének vagy a párok szintjén keresnek magyarázatot arra, hogyan alakul a gyermekekkel kapcsolatos munkamegosztás.

A mikroökonómiai megközelítés – vagy más néven az időkorlátok elmélete – abból indul ki, hogy egy racionális döntési folyamat eredményeképpen dől el, mennyi időt fordítanak a pár tagjai a gyermeknevelésre és a házi munkára. A szerepek specializációjával érhető el a legmagasabb háztartási hasznosság, vagyis ha az egyik fél a fizetett munkára, a másik a családi kötelezettségekre összpontosítja az energiáit. Az elmélet alapján kevésbé vesz részt a gyermeknevelésben az a fél, akinek erősebb a kapcsolata a munkaerőpiaccal, és több munkaórán végez fizetett munkát (Becker 1981).

A relatív erőforrások elmélete szerint a felek családon kívüli erőforrásainak (iskolázottság, foglalkozási státusz vagy jövedelem) relatív nagysága alapján, egy alkufolyamat során dől el, hogy a pár két tagja között hogyan oszlanak meg a feladatok (Bloode és Wolfe 1960). Mivel hagyományosan a férfiak erőforrásai nagyobbak, előnyösebb hatalmi és tárgyalási helyzetben vannak, ezért könnyebben el tudnak érni és fenn tudnak tartani egy számukra kedvezőbb munkamegosztást. A háztartási munkát az emberek többsége nem tekinti élvezetes tevékenységnek, ezért a relatív erőforrások elméletének értelmében az elvégzésük a hátrányosabb alkupozícióban levő félre hárul. A gyermekgondozási feladatok megítélése más: a nők, és különösen a férfiak a legélvezetesebb tevékenységek közé sorolják azokat (Gershuny 2013). Ezért nem meglepő, hogy a férfiak gyakrabban vesznek részt a gyermekekkel az interaktív, szórakoztatóbb tevékenységekben, a nőkre pedig több hárul a rendszeres, rutin jellegű gyermekgondozási feladatokból, mint például a pelenkázás vagy a reggeli öltöztetés (Bianchi et al. 2006; Roeters et al. 2009).

A harmadik elmélet az értékek szerepét hangsúlyozza, pontosabban a két nem között a szerepek megvalósításában megjelenő aszimmetriát emeli ki (Bielby és Bielby 1989). Ha a férfiatól a társadalom nem várja el, hogy egyenrangú félként kivegyék részüket a gyermeknevelésből vagy a házi munkából, a nőkkel szemben viszont egy erős kettős elvárást fogalmaz meg, a nők szerepkészletének és identitásának erősebb része lesz a „háziasszony” és a „családanya”. A szülők a gyermeknevelési munka megosztása révén is igyekeznek szimbolikus módon kinyilatkoztatni a nemi szerepeiket (Allen és Hawkins 1999).

Az értékek szerepét hangsúlyozó megközelítés szerint a nők és férfiak szerepeivel kapcsolatos attitűdök jelentősen befolyásolják a munkamegosztást. Az egalitárius nemi szerepfelfogással rendelkező párok rendszerint egyenlőben osztják meg a háztartási munkát, mint a tradicionálisabb gondolkodásúak (Bianchi et al. 2000; Kamarás et al. 2005). Az első gyermek születése gyakran egy fordulópontot jelent a párok életében: a háztartási feladatok ellátása még a korábban egalitárius munkamegosztást megvalósító pároknál is eltolódik a hagyományos felosztás irányába (pl. Sanchez és Thomson 1997), a nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök is tradicionálisabbá válnak (Katz–Wise et al. 2010), és a megváltozott viselkedési minta tartósan fennmarad, főként, ha egy újabb gyermek születik (pl. Sanchez és Thomson 1997; Kamarás et al. 2005). Az egalitárius nemi szerepfelfogású apák a gyermeknevelésből és -gondozásból is nagyobb részt vállalnak, mint a tradicionális beállítottságúak – az anyáknál viszont nem találtak ilyen összefüggést (Aldous et al. 1998; Appelbaum et al. 2000; Bulanda 2004; Gaunt 2006). Az apák esetén kapott eredményt azzal magyarázzák, hogy az egalitárius férfiak számára mást jelent a siker, mint a tradicionálisabban gondolkodó férfiak esetében: a gyermekükkel kialakított kapcsolatot a siker jobb mutatójának tekintik, mint az üzleti sikert vagy a magas keresetet.

Az országok kontextusa

A tanulmány elemző részében hat, sok szempontból igencsak eltérő európai országot hasonlítunk össze. Segíti az eredmények értelmezését, ha vázlatos képet festünk a hat ország néhány releváns jellemzőjéről (1. táblázat).

A szociáldemokrata jóléti rezsimekhez sorolt Norvégiára a nők és a férfiak közötti egyenjogúság magas szintje jellemző mind a közéletben, mind a munka világában. A kisgyermekes anyák számára könnyen elérhetőek a gyermekgondozási intézmények, és az elterjedt részmunkaidős foglalkoztatottság megkönnyíti a családi és a munkahelyi kötelezettségek összehangolását. A gyermekgondozási szabadság viszonylag rövid, az apák számára elérhető szabadság viszont relatíve hosszú. A termékenység európai viszonylatban magas, a gyermektelenség szintje közepes, a második demográfiai átmenetre jellemző családalapítási és gyermekvállalási viselkedés széles körben elterjedt.

1. táblázat: A hat vizsgált ország néhány makromutatója

	Norvégia	Franciaország	Németország	Magyarország	Lengyelország	Románia	Adatforrás	Év
GDP (egy főre jutó, vásárlóerőparitáson, dollár)	47 305	29 809	31 378	16 955	13 784	8 789	Világbank	2005
Női foglalkoztatottsági ráta, 25–54 évesek (%)	82,1	75,1	73,3	64,1	70,2	69,9	OECD Family Database	2007
Női foglalkoztatottsági ráta, 3 évesnél fiatalabb gyermek (%)	–	57,4	54,3	14,8	49,3	55,1	OECD Family Database	2007
Női foglalkoztatottsági ráta, 3–6 éves gyermek (%)	–	72,6	63,5	53,0	56,4	56,4	OECD Family Database	2007
Női foglalkoztatottsági ráta, 3 vagy több 15 év alatti gyermek (%)	–	52,3	45,4	21,1	45,8	50,9	OECD Family Database	2007
Női részmunka-idős foglalkoztatottság (%)	32,9	22,6	38,8	5,0	17,4	10,8	OECD Family Database	2005
Intézményi ellátás igénybevétele, 0–2 éves gyermekek (%)	33	32	16	7	2	6	EU–SILC, Eurostat	2005 (Románia 2007)
Intézményi ellátás igénybevétele, 3 éves kortól iskoláskorig (%)	80	95	87	84	30	62	EU–SILC, Eurostat	2005 (Románia 2007)
Fizetett szülői szabadság hossza, teljes időre átszámítva (hét)	37,8	45,5	48,8	96,4	37,4	15,8	OECD Family Database	2011
Apák fizetett szülői szabadságának hossza (hét)	12,0	2,0	5,4	1,0	2,0	–	OECD Family Database	2011
Gender Empowerment Measure*	0,910	0,718	0,831	0,569	0,614	0,497	ENSZ	2009
Nők felsőoktatási részvételének a férfiakéhoz viszonyított aránya	1,52	1,26	1,07	1,47	1,40	1,27	UNESCO	2005 (Németország 2011)
Teljes termékenységi arányszám	1,84	1,92	1,34	1,31	1,24	1,32	Eurostat, Statistics Norway	2005
Gyermektelenség (1955–ben született nők, %)	13,5	10,4	20,3 (kelet), 7,6 (nyugat)	8,5	11,4	10,0	OECD Family Database	2005
SDT1 index** (viselkedés)	8,0	7,6	6,6	5,5	3,7	1,7	Sobotka (2008)	2004
SDT2 index*** (értékek)	–	5,9	6,3	4,0	2,4	3,3	Sobotka (2008)	2000

* Az index kialakításához felhasznált mutatók: női képviselők aránya a nemzeti parlamentekben, nők aránya a gazdasági döntéshozó pozíciókban, női jövedelmek aránya a férfiak jövedelméhez képest.

** Második Demográfiai Átmenet Indexe, viselkedési tényezők. Elemek: átlagos női életkor az első gyermek születésekor, tinédzserkori terhességi arány, házasságon kívüli születések aránya, első teljes házasságkötési arányszám, átlagos első házasságkötési életkor, teljes válási arányszám, élettársi együttélések aránya (Sobotka 2008).

*** Második Demográfiai Átmenet Indexe, értékek. Elemek: mennyire fontos az életében a szabadidő, templomba járás gyakorisága, az élete alakulása felett érzett kontroll, a nőnek szüksége van gyermekekre, a házasság elavult intézmény, a nő leginkább otthonra és gyermekekre vágyik, a szülőknél ki kell érdemelniük a gyermekeik tiszteletét, a házas nők abortuszának elfogadottsága (Sobotka 2008).

A két kontinentális európai ország, Franciaország és Németország sok szempontból hasonlít egymáshoz. A nők és férfiak közötti egyenjogúság nem éri el a norvég szintet, de viszonylag magasnak mondható. Franciaországban a kisgyermekes és nagycsaládos anyák munkapiaci részvétele magasabb, a gyermekgondozási intézmények jobban elérhetők, mint Németországban. A francia termékenység jóval magasabb, mint a német.

A három kelet-közép-európai ország jelentősen eltér az északi és nyugati államoktól, és nem tekinthető egységes országcsoportnak. A termékenység mindhárom kelet-közép-európai országban nagyon alacsony. A családalapítás és az értékrendszerek második demográfiai átmenethez köthető jellemzői a három ország közül Magyarországon a legelterjedtebbek. A nők nyilvános szférában elért egyenlősége Lengyelországban a legmagasabb, Romániában pedig a legalacsonyabb.

A magyar társadalom gazdasági-társadalmi strukturális jellemzői elősegítik a hagyományos nemiszerep-megosztást. A hároméves vagy fiatalabb gyermeket nevelő anyák munkaerő-piaci részvétele európai összehasonlításban nagyon alacsony, és az óvodás- és iskoláskorú gyermekek esetén sem éri el a gyermekkel nem rendelkező nők foglalkoztatásának szintjét. A részmunkaidős foglalkoztatás aránya nagyon alacsony, óvodáskor előtt a gyermekek intézményi ellátása nem megoldott, a gyermekgondozási szabadság hosszú időre távol tartja az anyákat a munkaerőpiactól (Frey 2011; Makay és Blaskó 2012). A társadalom egyöntetű véleménye szerint a háromévesnél fiatalabb gyermekek megsínylik, ha az anyjuk munkát vállal (Blaskó 2011). Bár a magyar társadalom elfogadó azokkal az apákkal szemben, akik a fizetett munka helyett otthon maradnak a gyermekkel, 2011-ben a gyermeket nevelő családoknak csupán 5–6%-ában vette igénybe az apa a gyedet vagy a gyeset (Bencsik és Juhász 2012).

A családpolitikák és az anyák munkavállalása összefügg egymással (pl. Szalma és Matysiak 2012). Magyarországon a nőknek korlátozottak a lehetőségeik, hogy kisgyermekes mellett fizetett munkát végezzenek. Minél tovább vannak távol a munkaerőpiactól, annál nehezebb lesz számukra később a (re-)integráció. Ebben a helyzetben a nőkre hárul a gyermekneveléssel összefüggő feladatok többsége mellett a háztartási munka is. Kialakul a beckeri specializáció, a nemileg erősen differenciált munkamegosztás fennmarad.

A lengyel és román anyák gyakrabban vállalnak fizetett munkát (akár részmunkaidőben is), mint magyarországi társaik. Jóval rövidebb a fizetett gyermekgondozási szabadság is, így a nők hamarabb visszatérnek a munkaerőpiacra. Lengyelországban a leggyengébb az óvodáskorú gyermekek intézményi ellátottsága. A lengyel családpolitikákat az implicit familiarizmus jellemzi, amely explicit módon nem támogatja a család gyermeknevelési funkcióját, de mivel a nők munkavállalását sem ösztönzi, a gyermekgondozási szolgáltatások pedig nem elérhetők, végeredményben a gyermekgondozás feladata a családra hárul (Szelewa és Polakowski 2009).

Adatok és változók

Az adatbázis

Az elemzéshez a Generations and Gender Survey (GGS) nemzetközi kérdőíves panelvizsgálat első hullámának adatait használjuk (Vikat et al. 2007). A GGS azonos módszertant és kérdőívet alkalmazó nemzeti adatfelvételek összessége, amelyek viszonylag nagy mintán, egy követéses panelkutatás keretében vizsgálják a termékenység, a párkapcsolatok, a felnőtté válás, a gazdasági aktivitás, valamint a nemzedékek és a nemek közötti kapcsolatok kérdéseit. Jelenleg 19 ország adatai állnak rendelkezésre, amelyek közül 10 országban lezajlott a második adatfelvételi hullám is. A minták nem, életkor és lakóhely szerint reprezentálják az országok 18–79 éves (Magyarországon a 21–79 éves) népességét.³

Az elemzéshez hat európai országot választottunk ki. Észak-Európát Norvégia, Nyugat-Európát Németország és Franciaország, Kelet-Közép-Európát pedig Magyarország, Románia és Lengyelország képviseli. A kiválasztás során cél volt, hogy eltérő jóléti rezsimekhez tartozó országok kerüljenek az elemzésbe. Dél-Európából csak olasz adatok állnak rendelkezésre, de bizonyos kérdéseket nem tettek fel, ezért nem vonhatók be az elemzésbe. Az adatok a 2000-es évek közepére vonatkoznak.⁴

A családdal és a nemi szerepekkel kapcsolatos vélemények vizsgálata során a teljes mintákat használjuk. A gyermeknevelési munkamegosztás vizsgálatához leválogatott almintá azokat a válaszadókat tartalmazza, akik házasság vagy élettársal élnek, és él a háztartásban legalább egy 14 éves vagy fiatalabb gyermek.⁵ Az egyes országok elemszámait a 2. táblázat tartalmazza.⁶

2. táblázat: Az elemzéshez használt adatbázis országonkénti súlyozatlan elemszámai és az adatfelvételek időpontja

	Teljes minta	Gyermeknevelési almintá			Adatfelvétel éve
		Férfiak	Nők	Összesen	
Norvégia	14 881	1 742	1 907	3 649	2007
Franciaország	10 079	928	1 199	2 127	2005
Németország	10 017	707	1 225	1 932	2005
Magyarország	13 540	1 189	1 487	2 676	2004/5
Lengyelország	19 987	1 657	2 249	3 906	2011
Románia	11 986	1 241	1 187	2 428	2005
Összesen	80 490	7 464	9 254	16 718	

3 A kérdőív és az adatfelvétel dokumentációja online elérhető: www.ggp-i.org. A magyarországi vizsgálat életünk fordulópontjai néven érhető el: www.eletunkfordulopontjai.hu.

4 A francia, német és román adatfelvételekre 2005-ben került sor. A magyar vizsgálat 2004 végén és 2005 elején, a norvég 2007-ben, a lengyel pedig 2011-ben zajlott. Feltételezzük, hogy a lengyel adatfelvétel eltérő időzítése érdemben nem befolyásolja az eredményeket, mivel Lengyelország a 2007-ben kezdődő gazdasági válság által kevésbé érintett országok közé tartozik (Criste et al. 2011).

5 Azokat a családokat nem vettük figyelembe, ahol a válaszadóval élő 14 éves vagy fiatalabb gyermekek a partner korábbi kapcsolatából származtak, és a válaszadónak nem volt vagy nem élt a háztartásban megfelelő korú vér szerinti gyermeke. Az egyszülős családokat sem tudjuk vizsgálni, mert esetükben nem értelmezhető a partnerek közötti gyermeknevelési munkamegosztás.

6 A faktorelemzés során a hat ország közös mintájával dolgoztunk. Ebben az esetben úgy súlyoztuk át az országokat, hogy mind a hat országnak azonos legyen a súlyozott elemszáma.

A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök mérése

A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök méréséhez tíz véleménykérdést használtunk fel. A felsorolt állításokkal való egyetértést vagy egyet nem értést egy ötfokú skála mérte, ahol az 1-es válasz jelentette azt, hogy teljesen egyetért, az 5-ös pedig azt, hogy egyáltalán nem ért egyet. Az állítások a következők:⁷

1. Egy nőnek szüksége van gyerekekre a teljes élethez. / A woman has to have children in order to be fulfilled.
2. Egy férfinak szüksége van gyerekekre a teljes élethez. / A man has to have children in order to be fulfilled.
3. Egy gyereknek mindkét szülőjére szüksége van ahhoz, hogy boldogan nőjön fel. / A child needs a home with both a father and a mother to grow up happily.
4. Egy pár tagjai közül a férfinak kell idősebbnek lennie. / In a couple it is better for the man to be older than the woman.⁸
5. Nem tesz jót a kapcsolatnak, ha a nő többet keres, mint a férfi. / If a woman earns more than her partner, it is not good for the relationship.
6. Általában a férfiak jobb politikai vezetők, mint a nők. / On the whole, men make better political leaders than women do.
7. A háztartási munka ugyanannyit ér, mint a fizetett munka. / Looking after the home or the family is just as fulfilling as working for pay.
8. Hat- (három-) éves kor előtt a gyermekek megsínylik, ha az anyjuk eljár dolgozni. / A pre-school child is likely to suffer if his/her mother works.⁹
9. A gyermekek megsínylik, ha az apjuk túl sokat foglalkozik a munkájával. / Children often suffer because their fathers concentrate too much on their work.
10. Ha kevés a munkalehetőség, jogos lenne, hogy inkább a férfiak kapjanak munkát, ne pedig a nők. / When jobs are scarce, men should have more right to a job than women.

A családi életre és a nemek közötti viszonyokra vonatkozó állítások kiválasztására törekedtünk, így nem kerültek be a különböző párkapcsolati formák (házasság, élettársi együttélés, válás) elfogadottságára vonatkozó kérdések. A kiválasztott kérdések a férfi kenyérkereső szerepére, a nemi specializáció és a férfiak előnyösebb helyzetének elfogadására, a dolgozó nő szerepének, az anyaságnak és az apaságnak a megítélésére vonatkoznak. A kérdések jól lefedik a nemi ideológiák mérésére

⁷ Az állítások fordításai a magyar kérdőívből származnak.

⁸ A partnerek életkorával kapcsolatos preferencia utal a nők és férfiak megítélésére. Ha a párkapcsolatok az eltérő női és férfiszerepeken és a nők gazdaságilag függő helyzetén alapulnak (Becker 1981), akkor a rendszerint magasabb társadalmi-gazdasági pozíciót elérő idősebb férfiak és a gyermekvállalásra és a háztartási munkára alkalmasabbnak tartott fiatalabb nők kötnék egymással házasságot (van Poppel et al. 2001). Az idősebb férfitársat vagy házastárs iránti preferencia rendszerint akkor is erősebb, ha a nő elfogadja a férfi domináns szerepét és a két fél egyenlőtlen pozícióját a kapcsolatban (Bozon 1991).

⁹ A magyar kérdőívben három év alatti, míg a nemzetköziben iskoláskor előtt álló gyermekről van szó. Az óvodáskorú és az annál kisebb gyermekek esetében általában sokkal negatívabb a megítélése annak, ha az anya munkát vállal. Valószínűleg a magyar válaszok így jóval nagyobb egyetértést fognak mutatni az állítással. Ezt a családi és nemi szerepek megítélésének összehasonlítása során figyelembe kell venni. Ugyanakkor úgy gondolom, hogy az országon belüli egyéni különbségek, valamint az értékek és a gyermeknevelési munkamegosztás közötti összefüggés vizsgálata során az eredményeket kevésbé befolyásolja.

használt eszközök témaköreit, csak a háztartási munkamegosztással kapcsolatos elvárások maradtak ki a GGS kérdőívének kérdései közül (Kroska 2007; Davis és Greenstein 2009).

Gyakori, hogy a nemi szerepeket, a családdal kapcsolatos véleményeket mérő kérdésekből egy összevont indexet készítenek. Az így kialakított egydimenziós mutató értékei a tradicionálistól az egalitáriusig terjednek. Az elemzésben faktorelemzés segítségével vizsgáltuk, hogy a kérdések mögött milyen latens struktúra húzódik meg, a tíz állítás egyetlen vagy több dimenzióba rendeződik. A faktorelemzés három faktort azonosított, amelyek a nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök eltérő dimenzióit mérik. A faktorokat, azok országok közötti és országokon belüli különbségeit a tanulmány elemző részében ismertetjük.

A gyermeknevelési gyakorlat mérése

Az elemzés második felében megvizsgáljuk, hogy a nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök összefüggnek-e a családok működésével.¹⁰ A családok működésének egy vetületét emeljük ki: a gyermekneveléssel és -gondozással kapcsolatos feladatok megosztását a gyermekes párok férfi és női tagjai között.

A gyermeknevelési munkamegosztást mérő kérdéssor felsorolt hat tevékenységet, és minden tevékenységgel kapcsolatban megkérdezte, ki szokta azokat végezni: mindig a kérdezett, általában a kérdezett, a kérdezett és partnere megosztva, általában a partnere, mindig a partnere, mindig vagy általában valaki más a háztartásból, mindig vagy általában valaki más, de nem a háztartásból, vagy a gyerekek megcsinálják maguk. A feladatok a következők voltak: 1. felöltöztetni a gyermekeket vagy ellenőrizni, hogy felöltöztek-e megfelelően; 2. lefektetni a gyermekeket vagy ellenőrizni, hogy lefeküdtek-e, 3. otthon maradni a beteg gyermekekkel, 4. játszani a gyermekekkel, 5. segíteni a házi feladat elkészítésében, és 6. elvinni, elhozni a gyermekeket az iskolából, óvodából, bölcsődéből.

A kérdést abban az esetben tették fel, ha élt a háztartásban a válaszadónak vagy a partnerének 14 éves vagy fiatalabb gyermeke. A válaszadást kétféle válaszlap segítette, amelyek nem tartalmazták a partnerre vonatkozó válaszlehetőségeket, ha nem élt élettárs vagy házastárs a válaszadóval.

Az időmérleg-felvételekkel ellentétben nem egy kiválasztott napra vonatkozó adatokat kapunk, hanem egy nagyobb időtávra általában jellemző munkamegosztási gyakorlatról szerzünk információt. A vizsgált feladatok jól lefedik az időmérleg-vizsgálatokban a gyermekgondozás körébe sorolt tevékenységeket. A módszernek hátránya viszont, hogy nem tudjuk meg, valójában mekkora időráfordítást jelentenek az egyes feladatok és milyen gyakran kerül rájuk sor. Az időmérleg-vizsgálatok

¹⁰ Az eredmények értelmezése során hatásról nem, csupán együttjárásról beszélhetünk. Keresztmetszeti adatok segítségével nem lehet szétválasztani, hogy a szülők előzetes nemi attitűdjei hatnak-e a gyermeknevelési gyakorlatukra, vagy a gyakorlat formálta az attitűdjeiket. Egy szelekciós hatás is működhet, amennyiben eltérő eséllyel vállalnak gyermeket a nemi attitűdjeikben különböző nők és férfiak. A regresszioelemzések célja ezért az összetételhatások kiszűrése, nem pedig magyarázó modellek felállítására.

mérik a legpontosabban az időráfordítást, és sokkal kisebb torzítást jelent, hogy a válaszadók valamiféle érzékelt társadalmi elvárásnak megfelelően módosítják a válaszaikat (Kan 2008; Sullivan 2013).

A munkamegosztás egyenlőtlenségét úgy határoztuk meg, hogy a vizsgált feladatokra 1–1 pontot adtunk, ha mindig vagy általában a nő végzi az adott tevékenységet, –1 pontot ért, ha mindig vagy általában a férfi végzi, a közösen végzett tevékenységek pontértéke pedig 0. Így a „gyermeknevelési munkamegosztás indexének” értékei –6 és 6 között mozoghatnak. –6 pont esetén mind a hat feladatot a férfi végzi, +6 pont esetén mindet a nő. Általában van olyan feladat, amely a gyermek életkora miatt nem releváns, a gyerekek elvégzik maguk vagy valaki más, így ezekben az esetekben az elérhető minimális és maximális pontszám nem éri el a –6–ot és a +6–ot. Ha az index értéke pozitív, több feladat hárul a nőre, ha negatív, több a férfitra. Ha az index értéke 0, akkor a nők és a férfiak egyformán kiveszik a részüket a feladatokból. Minél alacsonyabb a pontszám, annál nagyobb a férfi relatív hozzájárulása, a magasabb pontszám pedig azt jelzi, hogy a nő hány feladattal végez többet, mint a férfi.

Kutatási kérdések

Az elemzés két fő kutatási kérdésre keresi a választ. Az első kérdés arra vonatkozik, hogy Európa hat országában hogyan ítélik meg a női és férfiszerepeket. A korábbi kutatások tapasztalatai alapján jelentős országok közötti különbségeket várunk Európa keleti és nyugati fele között és a két országcsoporton belül is. A nemi szerepekre vonatkozó attitűdöket nem a tradicionális–egalitárius dichotómia mentén elemezzük, hanem faktorelemzés segítségével elkülönítjük az attitűdök különböző dimenzióit, és azok segítségével jellemezzük a női és férfiszerepek és a család megítélését a hat országban.

A második kérdés azt vizsgálja, hogyan függnék össze a nemi szerepattitűdök a családokon belüli viszonyokkal. A családok működésének egy dimenzióját választottuk ki: a nők és férfiak részvételét a gyermekek gondozásával és nevelésével kapcsolatos feladatokban. A korábbi vizsgálatok elsősorban a férfiak esetében találtak összefüggést: az egalitárius attitűdökkel rendelkező férfiak nagyobb részt vállalnak a gyermeknevelésben, mint tradicionálisabb beállítottságú társaik. Az egyenlőségpárti apák nagyobb szerepvállalása a gyakorlatban azt jelenti, hogy több feladatot végeznek a partnerükkel közösen, bekapcsolódnak a tevékenységekbe, vagy esetleg teljesen átvesznek egyes feladatokat. Az egyenlőségpárti nők ezzel szemben nem csökkenthetik egyoldalúan a hozzájárulásukat, ha eközben a partnerük vagy valaki más nem veszi át a feladatokat, mert a gyermekekkel kapcsolatos bizonyos feladatokat a gyermekek egészsége és fejlődése érdekében mindenképpen el kell valakinek látni. A gyermekgondozás felelőssége elsősorban az anyákra hárul, így az ő mozgásterük jóval kisebb, mint az apáké. Ezért azt várjuk, hogy a férfi- és női szerepek

megítélése elsősorban a férfiak esetében függ össze a gyermekgondozási munkamegosztással.

Meg kell jegyeznünk, hogy ha összefüggést találunk a vélemények és a gyakorlatok között, az nem feltétlenül jelent oksági kapcsolatot, ezért óvatosan kell eljárunk az eredmények értelmezése során. Nem csak az értékek formálhatják a viselkedést, de a viselkedés is visszahat az értékekre, továbbá egy előzetes szelekció is működhet. Esetünkben lehetséges, hogy a családi és nemi szerepekkel kapcsolatos vélemények már a párválasztásra és a gyermekvállalásra is hatnak, illetve a családi együttélés és főként a gyermekvállalás is módosíthatja a nemi szerepmegosztás megítélését.

A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök hat európai országban

Az első kutatási kérdés a nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdökre vonatkozott. Az adatfelvétel a nemi attitűdöket tíz állítás segítségével mérte, és az állításokkal való egyetértésre vagy egyet nem értésre kérdezett rá. Az állításokkal teljesen egyetértők és az egyetértők együttes arányát a 3. táblázat (lásd a következő oldalon) tartalmazza országonkénti bontásban.

A gyermekvállalás szükségességének megítélésében jelentős eltérések találhatók az országok között. Míg Magyarországon, Romániában és Franciaországban a többség szerint csak gyermekkel teljes egy nő vagy egy férfi élete, Lengyelországban csak minden második válaszadó ért ezzel egyet, Németországban csak minden harmadik, Norvégiában pedig csak minden tizedik. Általában a nők életében fontosabbnak ítélik meg a gyermeket, mint a férfiakéban. Norvégiát kivéve minden országban a túlnyomó többség szerint a gyermekeknek mindkét szülőre szükségük van a boldog nevelkedéshez.

A magyarok és a románok értenek egyet a legnagyobb arányban azzal, hogy a férfi legyen idősebb, mint a partnere. Magyarországon a legmagasabb azok aránya is, akik szerint nem tesz jót egy kapcsolatnak, ha a nő keres többet. A nők politikai vezető szerepét leginkább a románok utasítják el. Az életkorra, a keresetre és a politikai szerepre vonatkozó mindhárom állításra igaz, hogy egyetlen országban sem érte el az 50%-ot az állításokkal egyetértők aránya, Norvégiában értettek egyet velük a legkevesebben, a volt szocialista országokban pedig a legtöbben.

A francia, a német és a magyar válaszadók kétharmada szerint a háztartási és a fizetett munka egyenértékű, a másik három országban nagyjából minden második megkérdezett ért ezzel egyet. Ha a kérdést a nő háziasszonyi szerepére vonatkoztatjuk, a hagyományos női–férfi munkamegosztás támogatását méri. Azonban jelezhet egy elfogadó hozzáállást is, vagyis ha egy nő (vagy akár egy férfi) a gyermeknevelés és a háztartás ellátásának feladataira szeretne koncentrálni, abban sincs semmi elítélendő, az is egy értékes életcél. Elképzelhető, hogy az egyes országokban kapott eltérő válaszok részben abból erednek, hogy az állítás más-más képzeteket mozgósított a megkérdezettekben.

3. táblázat: Az állításokkal egyetértők és teljesen egyetértők aránya országonként, %

	Norvégia	Franciaország	Németország	Magyarország	Lengyelország	Románia	Összesen
Egy nőnek szüksége van gyerekekre a teljes élethez.	11,1	63,6	36,4	84,8	52,5	80,7	57,2
Egy férfinak szüksége van gyerekekre a teljes élethez.	9,9	59,2	30,3	73,6	45,7	76,4	51,3
Egy gyereknek mindkét szülőjére szüksége van ahhoz, hogy boldogan nőjön fel.	47,2	90,4	80,8	93,1	88,9	93,3	84,1
Egy pár tagjai közül a férfinak kell idősebbnek lennie.	10,4	25,8	28,5	49,7	36,1	44,4	33,6
Nem tesz jót a kapcsolatnak, ha a nő többet keres, mint a férfi.	4,9	13,3	16,3	37,5	20,4	10,9	17,8
Általában a férfiak jobb politikai vezetők, mint a nők.	7,1	13,6	21,2	34,7	31,2	43,7	26,2
A háztartási munka ugyanannyit ér, mint a fizetett munka.	50,2	66,9	66,6	69,6	46,8	46,3	58,1
Hat- (három-) éves kor előtt a gyermekek megsínylik, ha az anyjuk eljár dolgozni.	15,6	51,4	47,2	85,8	63,6	45,2	53,3
A gyermekek megsínylik, ha az apjuk túl sokat foglalkozik a munkájával.	46,8	64,3	64,7	79,7	74,0	40,8	62,4
Ha kevés a munkalehetőség, jogos lenne, hogy inkább a férfiak kapjanak munkát, ne pedig a nők.	6,3	25,1	26,7	29,0	29,0	31,2	25,5

A kisgyermekes anyák munkavállalását nagy arányban elutasítják Magyarországon¹¹ és Lengyelországban, Norvégiában viszont csak 16% gondolja, hogy a hat év alatti gyermek megsínyli, ha az édesanyja eljár dolgozni. Norvégiában és Romániában értenek egyet a legkevesebben azzal, hogy a gyermek megsínyli, ha az apja túl sokat foglalkozik a munkájával, a lengyelek és a magyarok pedig a leginkább. Kevés munkalehetőség esetén általában 25–30% adna inkább a férfiaknak munkát, Norvégiában viszont csak 6% tenne így.

A tíz kérdésen végzett faktorelemzés (főfaktorok módszere, varimax rotáció) három jól elkülönülő faktort azonosított, amelyek a variancia 60%-át őrzik meg (4. táblázat).¹² A faktorelemzés eredménye arra utal, hogy a nemiszerep-attitűdök

11 Mint említettük, Magyarországon három év alatti gyerekekre vonatkozott a kérdés, ez magyarázhatja a kiugróan magas értéket. A társadalom különösen a háromévesnél fiatalabb gyermekek esetén tartja kívánatosnak, hogy az anya otthon legyen a gyermekkel (Blaskó 2011).

12 A faktorelemzést országonként külön is elvégeztük. Az így kapott faktorstruktúra és a faktorsúlyok megegyeztek a 4. táblázatban közöltekkel. Ez arra utal, hogy a hat országban a családdal és a nemi szerepekkel kapcsolatos állítások azonos módon szerveződnek latens struktúrába.

nem képezhetők le egyetlen dimenzió segítségével, hanem több, egymástól független attitűdcsoportra bonthatók. Ezek a csoportok nem életterületek szerint szerveződnek, hanem „keresztülmetszik” a család, a gyerek és a munka témáit.

4. táblázat: A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdöket mérő változók faktorelemzésének eredménye (faktorsúlyok)

	1. faktor: Az ideális család	2. faktor: Férfi–női egyenlőtlenség	3. faktor: Otthon gyermekkel
Egy nőnek szüksége van gyerekre a teljes élethez.	0,922	0,141	0,086
Egy férfinak szüksége van gyerekre a teljes élethez.	0,925	0,121	0,053
Egy gyerekek mindkét szülőjére szüksége van ahhoz, hogy boldogan nőjön fel.	0,647	0,075	0,274
Egy pár tagjai közül a férfinak kell idősebbnek lennie.	0,253	0,650	0,078
Nem tesz jót a kapcsolatnak, ha a nő többet keres, mint a férfi.	0,030	0,694	0,219
Általában a férfiak jobb politikai vezetők, mint a nők.	0,204	0,721	-0,004
A háztartási munka ugyanannyit ér, mint a fizetett munka.	0,163	-0,130	0,495
Hat- (három-) éves kor előtt a gyermekek megsínylik, ha az anyjuk eljár dolgozni.	0,259	0,265	0,745
A gyermekek megsínylik, ha az apjuk túl sokat foglalkozik a munkájával.	0,022	0,022	0,845
Ha kevés a munkalehetőség, jogos lenne, hogy inkább a férfiak kapjanak munkát, ne pedig a nők.	0,218	0,626	0,097

Megjegyzés: főfaktorok módszere, varimax rotáció, a megőrzött variancia 60%

Az első faktorhoz tartozó állítások a gyermekvállalás fontosságát hangsúlyozzák mind a nő, mind a férfi számára. A gyermek jelentőségét abban látják, hogy szükséges a teljes élethez, a gyerekeknek pedig mindkét szülőre szüksége van. Az első faktort az „ideális család”-nak neveztük el, mivel az anyából, apából és a gyermekből álló család ideálját jeleníti meg.

Az első faktor értelmezéséhez érdemes elgondolkodni azon, mi lehet az állítások ellentettje: egy férfi és egy nő élhet teljes életet gyermek nélkül, és egy gyermek boldogan nőhet fel akkor is, ha nincs jelen mind a két szülője. A faktor által megjelölt skála egyik végpontja tehát a kétszülős család mint ideál, a másik pedig a gyermektelenség és az egyszülős család mint alternatív életformák elfogadása. Az egyes családtípusok elfogadása itt azt jelenti, hogy a válaszadó véleménye szerint mennyiben biztosítja az érintettek egyéni boldogságát és kiteljesedését. Aki a szülők és a gyermek szempontjából a gyermekvállalást és a kétszülős családot tartja a leg-

ideálisabbnak, az nem feltétlenül ítéli el az ettől eltérő életformákat, de úgy gondolja, hogy gyermekek vagy két szülő híján nem lehet boldog életet élni.

A második faktorhoz tartozó állításokkal egyetértők elfogadják, hogy a nők és a férfiak nem egyenlők sem a párkapcsolatokban, sem a munka világában, sem a politikában. A nők a magánélet és a nyilvánosság színterein is alárendelt szerepben jelennek meg. A „férfi–női egyenlőtlenség” faktor magasabb értékei a két nem közötti egyenlőtlenség elfogadását, alacsonyabb értékei pedig annak elutasítását, egy egyenlőségpárti beállítódást jelentenek.

A harmadik faktor szembeállítja egymással a munkával és a gyermekkel töltött időt. Elutasítja a kisgyermekes anyák munkavállalását, mégpedig a gyermek érdekében. Az „otthon gyermekkel” nevű faktor a fizetett munkával szemben a háztartási munka és a gyermeknevelés szempontjait emeli ki. Elismeri a nem dolgozó nő vagy anya otthoni tevékenységeinek értékét, így a gyermekeit otthon gondozó háziasszony élethelyzete önmaga és a gyermeke számára is előnyökkel járhat. Meg kell jegyezni, hogy a háztartási munka értékelésekor a kérdés nem nevezi meg, hogy a nő vagy a férfi által végzett munkáról van szó, így az állítás elvileg a férfiak által végzett házi munkára is vonatkozhat. A faktor az apák szerepének fontosságát is elismeri. Nem azt állítja, hogy a férfiak munkavállalása általában véve káros a gyermekek számára, hanem csak abban az esetben, ha a munka miatt nem jut elég idejük a gyermekeikre. Itt megjelenik a gondoskodó és kenyérkereső apa kettőssége: jelen van a gyermek mindennapjaiban, pénzt is keres, de a munkája nem megy a gyermeke rovására.

A faktorok átlagértékei jelentősen eltérnek az egyes országokban (5. táblázat). Az egyes faktorok elfogadásának vagy elutasításának eltérő kombinációi jellemzik a vizsgált országokat, a tényezők nem együtt mozognak. Az egyszerűbb tradicionális vs. egalitárius dichotómiához képest árnyaltabb képet kapunk az országok közötti különbségekről.

A gyermekvállalás és a kétszülős család ideálja Magyarországon és Romániában a legerősebb, majd Franciaország, Lengyelország, Németország és Norvégia következik. Lengyelország a gyermekvállalás szükségességének megítélésében tér el jelentősen a másik két kelet-közép-európai országtól, a gyermekvállalás és a kétszülős család fontosságát mérő faktor értéke ott átlag alatti. A két nem közötti egyenlőtlenség megítélésében egy egyértelmű kelet–nyugat megosztottság érvényesül: a kontinens keleti felében fogadják el jobban, a legkevésbé pedig Franciaországban és Norvégiában. A férfiak és nők közötti egyenlőtlenséget a három vizsgált posztkommunista ország közül Magyarországon fogadják el a legkevésbé. A háztartási munka értékét és a gyermek szempontjai szerint korlátozott fizetett munkát a norvégok és a románok utasítják el a legerősebben. Itt anyagi és értékalapú megfontolások keveredhetnek egymással, és lehetséges, hogy az arányuk a két országban eltér. Lehetséges, hogy Norvégiában az önmegvalósításhoz szükségesnek tartják, hogy a nők és a szülők dolgozzanak, és ha szükséges, a munkájukra koncentráljanak, és nem gondolják, hogy ez a gyermekekre nézve káros. Romániában pedig lehetséges, hogy a munkavégzést anyagi szempontból tartják szükségesnek, amelyből végső soron a gyermek is profitálni fog.

A harmadik faktor kiugróan magas magyar értéke valószínűleg részben az egyik állítás – „Hat-/hároméves kor előtt a gyermekek megsínylik, ha az anyjuk eljár dolgozni” – eltérő megfogalmazásának tudható be.¹³

5. táblázat: A faktorok átlagértéke és szórása országoként

	Norvégia	Franciaország	Németország	Magyarország	Lengyelország	Románia
Az ideális család	-1,10 (0,87)	0,33 (1,00)	-0,45 (0,90)	0,56 (0,76)	-0,19 (0,72)	0,53 (0,70)
Férfi-női egyenlőtlenség	-0,41 (0,86)	-0,59 (1,04)	-0,11 (0,97)	0,26 (1,11)	0,36 (0,75)	0,34 (0,79)
Otthon gyermekkel	-0,36 (0,91)	0,01 (1,11)	0,04 (0,93)	0,76 (0,89)	0,06 (0,73)	-0,55 (0,86)

Ha a nemi attitűdök alapján szeretnénk jellemezni a vizsgált hat országot, Norvégia egyértelműen kiemelkedik, mint a leginkább egyenlőségpárti állam. Kevesen vallják, hogy csak gyermekkel és kétszülős családban teljes és boldog az élet, a nőket a párkapcsolat, a munka és a közélet területén egyenrangúnak tekintik a férfakkal, és elfogadják a dolgozó anya szerepét. Franciaországban fontosnak tartják a gyermekvállalást és a kétszülős családot, ugyanakkor egyenlőségpártiak. A németek számára kevésbé fontos az anya-apa-gyerekek hármasa, és mérsékelten egyenlőségpártiak. A három volt szocialista országban közös, hogy elfogadják a férfiak és nők közötti egyenlőtlen viszonyokat. Magyarországon fontos a gyermekvállalás és a kétszülős család, a háztartási munka, és elvárják, hogy a gyermek érdekében mondjanak le a fizetett munkáról vagy csökkentsék az arra fordított időt. A lengyelek számára az ideális család kevésbé fontos, mint a magyaroknak vagy a románoknak. Romániában az egyenlőtlenségek elfogadása és a kétszülős család ideáljának támogatása mellett jellemző, hogy alacsonyabbra becsülik a háztartási munkát, mint a fizetett munkavégzést, és nem tartják szükségesnek, hogy a gyermek érdekében az anya otthon maradjon, az apa pedig kevesebb időt töltsön a munkájával.

A következő lépésben megvizsgáltuk, hogy néhány alapvető társadalmi és demográfiai ismérv szerint eltérnek-e a vélemények (6. táblázat; a részletes eredményeket és a független változók megoszlásait a *Függelék* tartalmazza). Korábbi eredmények szerint az egyének nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdjei függenek az érdekeiktől és az őket érő hatásoktól (Bolzendahl és Myers 2004). Ha az egyén úgy gondolja, hogy számára előnyökkel jár a két nem közötti egyenlőség, egalitáriusabb attitűdöket vall. A külső hatások jelentősége abban áll, hogy ha olyan helyzeteknek és eszméknek van valaki kitéve (szocializáció, oktatás vagy egyéni tapasztalatok

¹³ Magyarországon a kérdés három év alatti, a többi országban hat év alatti gyermekekre vonatkozott. Mint említettük, a magyar közvélemény inkább elfogadja a kisgyermekes anyák munkavállalását, ha a gyermek óvodáskorú, mint ha háromévesnél fiatalabb gyermeket nevelnek (Blaskó 2011). Az International Social Survey Programme (ISSP) 2002-es adatai szerint a magyar válaszadók kétharmada szerint káros, ha az anya a gyermek hatéves kora előtt dolgozik, és a kérdés megítélése az 1980-as évek vége és 2002 között alig változott (Blaskó 2006: 16). A hat év alattiakra vonatkozó arány (66%) tehát alacsonyabb, mint amit a három év alattiakkal kapcsolatban mértünk (86%), de még a kétharmados arány is nagyon magas lenne a más országokban mért értékekhez képest (3. táblázat). Ezért úgy gondoljuk, hogy az állítás eltérő megfogalmazása a leíró elemzés során az országok rangsorán valószínűleg nem változtat, a regressziós modellekben pedig nem az országok, hanem az egyének közötti különbségeken van a hangsúly.

révén), amelyek egybecsengnek az egalitárius vagy a tradicionális elképzelésekkel, akkor maga is hajlik majd ekként gondolkodni (Vespa 2009).

Mindhárom faktorra általában igaz, hogy magasabb átlagértékeket kaptak a férfiak, az idősebb korosztályba tartozók, az alapfokú végzettségűek, és akik rosszabbnak ítélik meg a háztartás jövedelmi helyzetét. A kétszülős család ideálját fontosabbnak értékelték azok, akik a személyes életükben is ezt a családformát testesítik meg: a házasok és a gyermeket nevelők. A nők és a férfiak közötti egyenlőtlenséget kevésbé fogadják el a nők, a fiatalabbak, a képzettebbek, akik jobbnak ítélik meg a háztartásuk jövedelmi helyzetét. A gyermekgondozási szabadságon levők és a háztartásbeliek általában elfogadóbbak a két nem eltérő megítélésével kapcsolatban, mint a teljes munkaidőben dolgozók. Az „otthon gyermekkel” faktort Európa északi és nyugati részén a férfiak, a keleti felében a nők támogatják nagyobb arányban. A harmadik faktor esetében a gyermekesek csak Franciaországban és Németországban kaptak a gyermekteleneknél alacsonyabb pontszámot. A részmunkaidőben dolgozók, a gyermekgondozási szabadságon levők és a háztartásbeliek Norvégiában, Franciaországban és Lengyelországban nagyobb mértékben értenek egyet, mint a teljes munkaidőben munkát vállalók, míg Magyarországon és Romániában fordított az összefüggés. A főállásban gyermekneveléssel vagy a háztartás ellátásával foglalkozók a nők és férfiak egyenlőtlenségét mérő faktoron is magasabb értékeket kaptak.

6. táblázat: A faktorok társadalmi–demográfiai háttere

	Nők	Életkor	Iskolai végzettség	Élettársal él vs. házas	Nem él partnerrel vs. házas	Nevel 0–24 éves gyermeket	Szubjektív jövedelmi helyzet	Részmunkaidőben vs. teljes állásban dolgozik	Gyesen van, háztartásbeli vs. teljes állásban dolgozik
„Ideális család” faktor	NO	–	J	–	–	+	–	Ø	Ø
	FR	–	J	–	–	–	+	Ø	Ø
	GE	–	J	–	–	–	+	–	Ø
	HU	Ø	+	–	–	–	+	+	Ø
	PL	–	+	–	–	–	+	–	Ø
	RO	–	+	Ø	–	–	+	+	+
„Férfi–női egyenlőtlenség” faktor	NO	–	J	–	Ø	+	Ø	–	+
	FR	Ø	+	–	Ø	+	Ø	–	Ø
	GE	–	+	–	–	Ø	Ø	–	–
	HU	–	+	–	–	Ø	Ø	–	Ø
	PL	–	J	–	Ø	+	Ø	Ø	Ø
	RO	–	+	–	+	+	Ø	–	+
„Otthon gyermekkel” faktor	NO	–	+	–	–	Ø	Ø	–	+
	FR	–	+	–	Ø	Ø	–	–	+
	GE	–	+	–	–	Ø	–	Ø	Ø
	HU	+	+	Ø	Ø	Ø	Ø	–	–
	PL	+	+	–	–	–	Ø	–	+
	RO	+	Ø	+	Ø	Ø	Ø	–	–

Megjegyzés: Lineáris regressziós modellek alapján (ld. Függelék)

Magyarázat: (+) pozitív irányú kapcsolat; (–) negatív irányú kapcsolat; (J) J alakú összefüggés; (Ø) nincs statisztikailag szignifikáns kapcsolat

A gyermeknevelési feladatok megosztása és kapcsolata a család és a nemi szerepek megítélésével

A második kutatási kérdés a nemiszerep-attitűdök, valamint a gyermekgondozási munkamegosztás közötti kapcsolatra vonatkozik. A kérdés megválaszolásához először megvizsgáljuk, hogyan oszlanak meg a gyermekek gondozásával és nevelésével kapcsolatos feladatok a gyermeket nevelő párok női és férfi tagjai között.

A 7. táblázat azt mutatja meg, hogy ki végzi a felsorolt gyermekneveléssel összefüggő hat feladatot: ki öltözteti fel a gyermekeket, ki fekteti le őket, ki viszi és hozza őket a bölcsődéből, óvodából vagy iskolából, ki játszik velük, ki segít a házi feladat elkészítésében és ki marad otthon, ha betegek.

7. táblázat: A gyermekgondozással, -neveléssel összefüggő feladatokat ki végzi, %

			Norvégia	Franciaország	Németország	Magyarország	Lengyelország	Románia	Összesen
Öltöztetés	Férfi	Mindig vagy általában a férfi	4,1	3,2	2,6	2,9	3,4	2,3	3,2
		Megosztva	58,0	33,1	33,9	42,4	30,9	21,4	37,5
		Mindig vagy általában a nő	37,9	63,7	63,5	54,8	65,7	76,3	59,3
	Nő	Mindig vagy általában a férfi	0,7	1,8	0,9	1,1	2,0	0,9	1,3
		Megosztva	43,8	23,6	13,3	29,3	24,3	18,2	26,3
		Mindig vagy általában a nő	55,5	74,6	85,9	69,6	73,7	80,9	72,5
Lefektetés	Férfi	Mindig vagy általában a férfi	7,8	9,4	6,4	3,6	5,6	2,3	5,8
		Megosztva	80,2	56,2	58,4	51,7	43,3	24,3	53,1
		Mindig vagy általában a nő	12,1	34,4	35,2	44,7	51,0	73,4	41,0
	Nő	Mindig vagy általában a férfi	3,6	5,2	2,6	0,9	3,4	1,1	2,8
		Megosztva	71,8	47,2	41,5	42,0	37,7	25,0	44,7
		Mindig vagy általában a nő	24,6	47,6	56,0	57,1	58,9	73,9	52,5
Közlekedés	Férfi	Mindig vagy általában a férfi	14,9	12,3	8,7	10,9	12,9	7,7	11,5
		Megosztva	64,8	44,2	40,5	50,1	41,0	41,6	47,7
		Mindig vagy általában a nő	20,3	43,5	50,8	39,1	46,1	50,8	40,8
	Nő	Mindig vagy általában a férfi	7,0	9,1	3,0	5,8	9,8	7,9	7,5
		Megosztva	61,4	36,7	23,1	44,6	35,9	43,2	41,0
		Mindig vagy általában a nő	31,6	54,1	74,0	49,6	54,2	48,9	51,6

(A táblázat folytatása a következő oldalon)

		Norvégia	Francia-ország	Német-ország	Magyar-ország	Lengyel-ország	Románia	Összesen	
Közös játék	Férfi	Mindig vagy általában a férfi	11,1	10,6	3,2	4,1	4,3	4,8	6,7
		Megosztva	80,4	71,8	69,3	86,4	69,9	67,1	74,5
		Mindig vagy általában a nő	8,5	17,7	27,5	9,5	25,9	28,1	18,8
	Nő	Mindig vagy általában a férfi	5,1	8,5	1,7	2,1	3,3	4,4	4,2
		Megosztva	79,6	64,7	54,9	79,0	62,0	63,3	67,7
		Mindig vagy általában a nő	15,3	26,8	43,4	19,0	34,7	32,3	28,1
Házi feladat	Férfi	Mindig vagy általában a férfi	9,6	13,5	7,0	5,6	4,6	5,1	7,4
		Megosztva	59,6	39,2	43,0	48,8	43,9	47,8	48,2
		Mindig vagy általában a nő	30,8	47,3	50,0	45,5	51,5	47,1	44,4
	Nő	Mindig vagy általában a férfi	5,2	8,3	1,7	3,5	4,5	5,1	4,8
		Megosztva	50,8	34,2	25,2	42,2	38,5	44,0	40,3
		Mindig vagy általában a nő	44,1	57,5	73,2	54,3	57,0	50,9	55,0
Betegség	Férfi	Mindig vagy általában a férfi	7,8	10,2	5,2	5,4	7,2	2,6	6,4
		Megosztva	61,2	27,4	25,7	18,3	27,9	14,1	31,4
		Mindig vagy általában a nő	31,1	62,4	69,2	76,4	64,9	83,3	62,2
	Nő	Mindig vagy általában a férfi	4,8	6,2	2,3	2,4	2,8	2,1	3,4
		Megosztva	53,7	17,9	13,4	12,4	22,8	13,2	23,9
		Mindig vagy általában a nő	41,5	75,9	84,3	85,2	74,4	84,7	72,7

Megjegyzés: Párkapcsolatban élő, 14 éves vagy fiatalabb gyermeket nevelő nők és férfiak válaszai. A táblázat nem tartalmazza azokat az eseteket, amikor mindig vagy általában valaki más végzi az adott feladatot, vagy a gyerekek megcsinálják maguk.

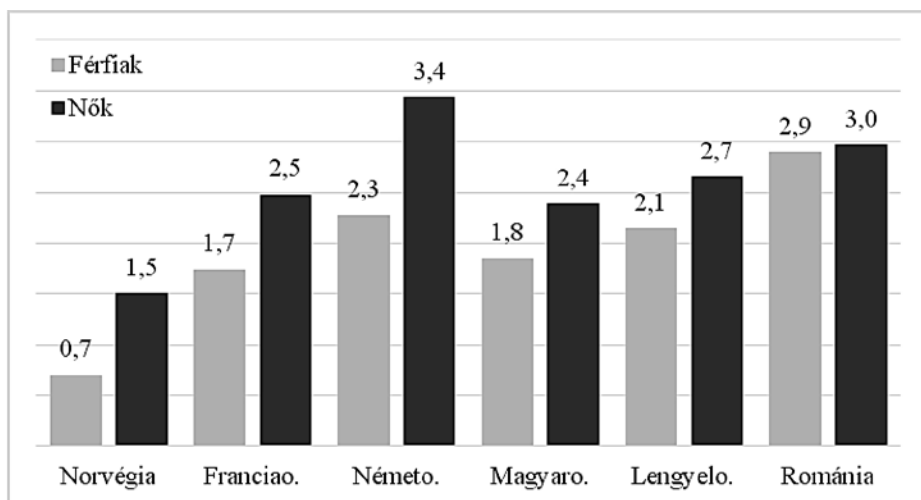
A felsorolt feladatokat leggyakrabban a párok női tagja vagy a két szülő megosztva végzi. Legfeljebb az esetek 15%-ában végzi valamely feladatot általában vagy mindig a férfi. A férfiak a leggyakrabban a bölcsődébe, óvodába vagy iskolába viszik és hozzák a gyermekeket. A közös játék az a tevékenység, amelyben a családok többségében mindkét szülő részt vesz. A férfiak részvétele általában azokban a tevékenységekben a jelentősebb, amelyeket a szülők a leggyakrabban élvezetesnek tartanak, amelyek kevesebb időbeli és térbeli kötöttséggel járnak vagy összekapcsolódnak a szabadidővel. A nőkre leggyakrabban a rutinszerű feladatok, a gyermekek fiziológiai szükségleteinek kielégítése hárul.

A nők és a férfiak válaszait összehasonlítva a korábbi kutatásokban is tapasztalt jellegzetességet figyelhetjük meg: mindkét nem képviselői nagyobbban látják a saját hozzájárulásukat, mint az ellentétes neműekét. A férfiak átlagosan gyakrabban válaszolták, hogy megosztva végzik az adott tevékenységet, mint a nők. A nők és férfiak véleménye közt valószínűleg az okozza a különbséget, hogy a férfiak munkáját a nők nem tekintik elég rendszeresnek vagy gyakorinak ahhoz, hogy beszámoljanak róla („csak besegítenek”), a férfiak viszont úgy látják, párjukkal megosztva szokták végezni az adott feladatot.

A gyermeknevelési munkamegosztás indexe megmutatja, hogy a hat vizsgált feladat közül mennyivel többet végeznek a nők, mint a férfiak (1. ábra). Az index átlagértéke minden országban pozitív, vagyis a nőkre több feladat hárul, mint a férfiakra. A norvég párok állnak a legközelebb a kiegyenlített munkamegosztáshoz, őket a franciák, a magyarok, majd a lengyelek követik. Németországban és Romániában a legegyenlítőlenebb a gyermeknevelési feladatok megosztása. Németországban különösen nagy az eltérés a nők és a férfiak válaszai között.¹⁴

Magyarország tehát a gyermeknevelés szempontjából nem tartozik a legegyenlítőlenebb munkamegosztással jellemezhető országok közé, kelet-közép-európai kontextusban pedig Lengyelországhoz és Romániához képest nagyobb részt vállalnak a magyar apák a gyermekeik gondozásában és nevelésében.

1. ábra: A gyermeknevelési munkamegosztás indexének átlagértékei országok és nemek szerint (skála: -6 — + 6)

14 Ha a nők véleményét vesszük alapul, Németországban a legegyenlítőlenebb a munkamegosztás, a férfiak válasza szerint viszont a második helyet foglalja el. A jelen tanulmányban nincs mód e jelenség okainak alaposabb vizsgálatára.

Az elemzés következő részében azt vizsgáljuk, hogy a nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök egyéni szinten összefüggnek-e a gyermeknevelési munkamegosztással. Részletes leíró elemzés helyett regressziós modelleket alkalmazunk, amelyekben kiszűrjük a szakirodalom szerint releváns, egyéni és háztartási szintű tényezők hatását. Megvizsgáljuk, hogy a családciklus, az egyéni erőforrások és a rendelkezésre álló időkeret különbségeit kiszűrve befolyásolják-e a nemiszerep-attitűdök a nők és a férfiak gyermekgondozásban való részvételét. A függő változó a gyermeknevelési munkamegosztás indexe: a nők által és a férfiak által végzett tevékenységek számának különbsége, amelynek értékei -6 és 6 közé eshetnek, ahol a magasabb érték a nők nagyobb arányú hozzájárulását jelenti. A *Függelék* összefoglalja a gyermeknevelési munka magyarázó modelljeibe bevont változók megoszlásait és leíró statisztikáit nemek szerinti bontásban. A változók tematikailag négy csoportba sorolhatók: alapvető demográfiai ismérvek, családi életciklus, válaszadó és partnere erőforrásai, nemi szerepek megítélése. Külön modellek vonatkoznak a nőkre és a férfiakra. A 8. táblázatban láthatók a lineáris regresszió eredményei.

8. táblázat: A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök összefüggése a gyermeknevelési munkamegosztással nemenként és országoként

	Norvégia	Franciaország	Németország	Magyarország	Lengyelország	Románia
Nők válaszai						
Ideális család	-0,031	-0,036	0,047	-0,02	0,002	0,036
Férfi–női egyenlőtlenség	0,063*	0,004	0,119***	0,083**	0,044*	0,033
Otthon gyermekkel	0,121***	0,031	0,111***	0,037	-0,003	0,030
Férfiak válaszai						
Ideális család	0,018	0,126***	0,075*	0,006	-0,016	0,003
Férfi–női egyenlőtlenség	0,079*	0,125***	0,134***	0,115***	0,065**	0,116***
Otthon gyermekkel	-0,031	0,044	0,030	0,001	0,023	-0,01

Magyarázat: *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Megjegyzés: Lineáris regressziós modellek, standardizált béta együtthatók. Kontrolláltuk továbbá az életkort, a háztartásban élő gyermekek számát és a legfiatalabb gyermek életkorát, a gyermeknevelésben kapott külső segítséget, a szubjektív háztartási jövedelmet, a válaszadó és a partnere iskolai végzettségét, munkaerő–piaci helyzetét és munkaidejét. A részletes eredmények a *Függelék*ben találhatóak

A három faktor közül az ideális családra vonatkozó csupán a francia és a német férfiak esetében áll (pozitív) kapcsolatban a gyermekgondozási munkamegosztás indexével. Ezekben az országokban, ha egy apa fontosabbnak tartja a gyermekvállalást és hogy mindkét szülő jelen legyen a gyermek életében, akkor arányaiban több gyermekekkel kapcsolatos feladat hárul az anyára. Feltételezésünk szerint a gyermekvállalás és a kétszülős család ideáljának támogatása egy viszonylag általános attitűd, és nem lehet egy az egyben lefordítani a családok mindennapi gyakorlatára. Jelez egyfajta „gyermekközpontúságot”, de nem abban az értelemben, hogy a lehető legtöbb időt és energiát kell fordítani a gyermekek nevelésére. Lehet a szelekció

következménye is, hogy a család jelentőségének megítélése csak korlátozottan függ össze a gyermekgondozási munkamegosztással, ha valószínűbb, hogy gyermeket vállalnak azok, akik szerint szükséges a gyermek a teljes élethez.

A nők és a férfiak közötti egyenlőtlenség elfogadása áll a legegységesebb kapcsolatban a gyermekgondozási munkamegosztással. Kelet-Közép-Európában a három faktor közül csak ez mutat szignifikáns összefüggést a munkamegosztással. A férfiak és a nők válaszai alapján annál több feladat hárul az anyákra, mint az apákra, minél inkább elfogadják, hogy a nők nem egyenrangúak a férfakkal. Ha a munkamegosztást egy alkufolyamat eredményének, a párok közötti hatalmi viszonyok leképeződésének tekintjük, a nemek közötti egyenlőtlenségek és a női alárendeltség elfogadása még előnyösebb helyzetbe hozza a férfiakat és még előnytelenebbe a nőket. A feladatok megosztása során a férfi szempontja érvényesül, aki igyekszik kivonni magát a kötelezettségek alól. Feltehetőleg ez az összefüggés nem egyformán érvényesül minden gyermeknevelési feladat esetében. Az apák szívesebben vesznek részt az élvezetesnek tartott, szabadidőhöz kapcsolódó tevékenységekben, mint például a játék.

A fizetett munkával szemben a háztartási munkát és a gyermek szempontjait értékelő beállítódás csupán a norvég és német anyák esetében függ össze a gyermeknevelési munkamegosztással. A partnerükhöz viszonyítva több feladatot látnak el azok az anyák, akik szerint a kisgyermek megsínyli, ha az anya dolgozni jár, és a háztartási munka ugyanannyit ér, mint a fizetett munka.

Összegzés

A tanulmány kettős célt tűzött maga elé. Egyrészt megvizsgálta a nemi szerepekkel és a családokkal kapcsolatos attitűdöket hat európai országban, másrészt kapcsolatot keresett az így azonosított attitűdcsoportok és a családok gyermeknevelési munkamegosztása között.

Az elemzés főbb következtetései a következők. A nemiszerep-attitűdök nem képezhetők le egyetlen dimenzió segítségével, hanem több, egymástól független attitűdcsoporthoz bonthatók. Faktorelemzés segítségével tíz véleménykérdésből három tényezőcsoportot azonosítottunk: a gyermekvállalás és a kétszülős család fontossága, a férfiak és a nők közötti egyenlőtlenségek elfogadása, valamint a fizetett munkával szemben a háztartási munka és a gyermeknevelés előtérbe helyezése.

A vizsgált országokat a nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök eltérő dimenzióit mérő három faktor más-más kombinációja jellemzi. Magyarországon nagyon fontosnak tartják a gyermekvállalást és a kétszülős család ideálját, a fizetett munkával szemben a gyermek szempontjait, és elfogadják a férfiak és nők közötti egyenlőtlenséget. Norvégia egyértelműen kiemelkedik, mint a leginkább egyenlőségpárti állam. Franciaországban fontosnak tartják a gyermekvállalást és a kétszülős családot, ugyanakkor egyenlőségpártiak. A németek számára kevésbé fontos az

anya–apa–gyerekek hármasa, és mérsékelten egyenlőségpártiak. A három volt szocialista országban közös, hogy elfogadják a férfiak és nők közötti egyenlőtlen viszonyokat. Romániában az egyenlőtlenségek elfogadása és a kétszülős, gyermekes család ideáljának támogatása mellett jellemző, hogy alacsonyabbra becsülik a háztartási munkát, mint a fizetett munkavégzést, és nem tartják szükségesnek, hogy a gyermek érdekében az anya otthon maradjon, az apa pedig kevesebb időt töltsön a munkájával.

A gyermekgondozási feladatok többségét az anyák végzik. A norvég párok állnak a legközelebb a kiegyenlített munkamegosztáshoz, őket a franciák, a magyarok, majd a lengyelek követik. Magyarországon a nők leterheltsége átlagosnak mondható. A hat vizsgált ország közül Németországban és Romániában a legegyenlőtlenebb a gyermeknevelési feladatok megosztása.

Minden vizsgált országban és mindkét nem esetében kimutatható egy pozitív kapcsolat a nemi egyenlőtlenségek elfogadása és a gyermeknevelési feladatok egyenlőtlen megosztása között. Annál több feladat hárul az anyákra, mint az apákra, minél inkább elfogadják, hogy a nők nem egyenrangúak a férfakkal a párkapcsolatokban, a munka világában és a politikában. A másik két attitűdcsoport – a „papa, mama, gyermekek” és az „otthon a gyermekkel” – csak egy-két esetben függ össze a munkamegosztással. Valószínű, hogy a gyermekvállalás és a kétszülős család ideáljának támogatása egy viszonylag általános attitűd, és nem lehet egy az egyben lefordítani a családok mindennapi gyakorlatára. Az otthoni munka és a gyermek szempontjait előtérbe helyezők esetében sincs közvetlen kapcsolat az attitűd és a gyermeknevelési munkamegosztás között. Lehetséges, hogy a szülők az attitűdjeik alapján döntenek a munkavállalásuk mellett vagy ellen, így az attitűdöknek nincs közvetlen hatása a család működésére. A másik lehetőség, hogy az adott élethelyzetben levő anyák és apák a körülményeikhez igazítják a háztartási munkával, az anyák és az apák munkavégzésével kapcsolatos véleményüket.

Az elemzés egyik korlátja, hogy nem állnak rendelkezésre diádikus adatok, így nem hasonlíthatók össze a párok férfi és női tagjának attitűdjei, és nem vizsgálható, hogy melyik hogyan függ össze a családon belüli munkamegosztással. A másik korlátot a nemi szerepekkel, a családdal, az anyasággal és az apasággal kapcsolatos attitűdök mérésének és az indexalkotásnak a sokfélesége jelenti. Ez megnehezíti az eredmények összehasonlítását. További nehézség, hogy nincsenek széles körben elfogadott és alkalmazott mérőeszközei néhány, a családdal, a gyermekkel, a nők és férfiak szerepével kapcsolatos attitűdnek, amelyekre az elméleti írások gyakran hivatkoznak. Ilyen például a gyermekközpontúság vagy az apák szerepe.

Az elemzés továbbfejlesztésének lehetőségét jelenti, hogy követéses panelvizsgálat lévén a Generations and Gender Survey adatok lehetőséget adnak dinamikus elemzésre is, amely tisztázhatná a szelekció vagy adaptáció kérdéseit. A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök valószínűleg már a párválasztásra és a gyermekvállalásra is hatnak, illetve a családi együttélés és főként a gyermekvállalás módosíthatja a nemi szerepmegosztás megítélését.

ABSTRACT: The paper examines attitudes towards gender roles and family and their relationship with the gendered distribution of child care in six European countries (Germany, France, Norway, Poland, Romania and Hungary) using data from the Generations and Gender Survey. Three sets of attitudes were identified with the help of factor analysis: the importance of children and the two-parent family, the acceptance of gender inequalities, and the preference of domestic labour and childrearing over paid work. The examined countries are characterized by different combinations of the three factors. In Hungary childbearing and the ideal of the two-parent family and the interests of children over paid work are seen as very important, and gender inequalities are generally accepted. Mothers do the majority of childcare tasks in each country; the childcare burden of Hungarian women is average. There is a positive relationship between the acceptance of gender inequalities and the uneven distribution of child care in all the examined countries and for both sexes.

Irodalom

- Aldous, J. – Mulligan, G. M. – Bjarnason, T. (1998): Fathering over Time: What Makes the Difference? *Journal of Marriage and the Family*, 60(4): 809–820.
- Allen, S. M. – Hawkins, A. J. (1999): Maternal Gatekeeping: Mothers' Beliefs and Behaviors that Inhibit Greater Father Involvement in Family Work. *Journal of Marriage and Family*, 61(1): 199–212.
- Andorka R. – Falussy B. – Harcsa I. (1990): Időfelhasználás és életmód. In Andorka R. – Kolosi T. – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 1990*. Budapest: TÁRKI, 192–207.
- Appelbaum, M. – Belsky, J. – Booth, C. – Bradley, R. – Brownell, C. (2000): Factors Associated with Fathers' Caregiving Activities and Sensitivity with Young Children. *Journal of Family Psychology*, 14(2): 200–219.
- Becker, G. S. (1981): *A Treatise on the Family*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bencsik A. – Juhász T. (2012): Men on Parental Leave in Hungary. Az előadás elhangzott: 7th International Scientific Conference „Business and Management 2012”, 2012. május 10–11., Vilnius.
- Bianchi, S. M. – Milkie, M. A. – Sayer, L. C. – Robinson, J. P. (2000): Is Anyone Doing the Housework? Trends in the Gender Division of Household Labor. *Social Forces*, 79(1): 191–228.
- Bianchi, S. M. – Robinson, J. P. – Milkie, M. A. (2006): *Changing Rhythms of American Family Life*. New York: Russel Sage.
- Bielby, W. T. – Bielby, D. D. (1989): Family Ties: Balancing Commitments to Work and Family in Dual-Earner Households. *American Sociological Review*, 54(5): 776–789.
- Blaskó Zs. (2006): Nők és férfiak – kereső munka, házimunka: a „család” tematikájú ISSP 2002-es adatfelvétel elemzése. KSH NKI Kutatási jelentések 82. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Blaskó Zs. (2011): „Hároméves kor alatt mindenképpen megsínyli?” In Nagy I. – Pongrácz T.–né (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011*. Budapest: TÁRKI, Nemzeti Erőforrás Minisztérium, 156–170.

- Blood, R. O. – Wolfe, D. (1960): *Husbands and Wives: The Dynamics of Married Living*. Glencoe: Free Press.
- Bolzendahl, C. I. – Myers, D. J. (2004): Feminist Attitudes and Support for Gender Equality: Opinion Change in Women and Men, 1974–1998. *Social Forces*, 83(2): 759–789.
- Bozon, M. (1991): Women and the Age Gap Between Spouses: An Accepted Domination? *Population: An English Selection*, 3: 113–148.
- Breen, R. (2005): The Persistence of the Gendered Division of Domestic Labour. *European Sociological Review*, 21(1): 43–57.
- Brooks, C. – Bolzendahl, C. (2004): The Transformation of US Gender Role Attitudes: Cohort Replacement, Social–Structural Change, and Ideological Learning. *Social Science Research*, 33(1): 106–133.
- Bukodi E. (2005): Női munkavállalás és munkaidő-felhasználás. In Nagy I. – Pongrácz T.–né – Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005*. Budapest: TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, 15–43.
- Bulanda, R. E. (2004): Paternal Involvement with Children: The Influence of Gender Ideologies. *Journal of Marriage and the Family*, 66(1): 40–45.
- Bühlmann, F. – Elcheroth, G. – Tettamanti, M. (2009): The Division of Labour among European Couples: The Effect of Life Course and Welfare Policy on Value–Practice Configurations. *European Sociological Review*, 26(1): 49–66.
- Cabrera, N. J. – Tamis–LeMonda, C. S. – Bradley, R. H. – Hofferth, S. – Lamb, M. L. (2010): Fatherhood in the Twenty–First Century. *Child Development*, 71(1): 127–136.
- Carrigan, T. – Connell, B. – Lee, J. (1985): Toward a New Sociology of Masculinity. *Theory and Society*, 14 (5): 551–604.
- Connell, R. W. (1995): *Masculinities*. Cambridge: Polity.
- Criste, A. – Lupu, I. – Milea, C. – Ailincă, A. G. (2011): The Reflection of the Current Crisis on the Economic Growth in the European Union New Member States. *Acta Universitatis Danubius CEconomica*, 7(2): 58–68.
- Davis, S. N. – Greenstein, T. N. (2009): Gender Ideology: Components, Predictors, and Consequences. *Annual Review of Sociology*, 35: 87–105.
- Dupcsik Cs. – Tóth O. (2008): Feminizmus helyett familizmus. *Demográfia*, 51(4): 307–328.
- Falussy B. – Harcsa I. (2000): *Időfelhasználás 1986 és 1999 őszén*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Fodor, É. – Balogh, A. (2010): Back to the Kitchen? Gender Role Attitudes in 13 East European Countries. *Zeitschrift für Familienforschung*, 22(3): 289–307.
- Frey M. (2011): Nők és férfiak a munkaerőpiacon, különös tekintettel a válságkezelés hatásaira. In Nagy I. – Pongrácz T.–né (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők*

- és férfiak helyzetéről 2011.* Budapest: TÁRKI, Nemzeti Erőforrás Minisztérium, 17–48.
- Fuwa, M. (2004): Macro-level Gender Inequality and the Division of Household Labor in 22 Countries. *American Sociological Review*, 69(6): 751–767.
- Gal, S. (1994): Gender in the Post-Socialist Transition: The Abortion Debate in Hungary. *Eastern European Politics and Societies*, 8(2): 256–286.
- Gaunt, R. (2006): Biological Essentialism, Gender Ideologies, and role Attitudes: What Determines Parents' Involvement in Child Care. *Sex Roles*, 55(7–8): 523–33.
- Gauthier, A. H. – Smeeding, T. M. – Furstenberg Jr., F. (2004): Are Parents Investing Less Time in Children? Trends in Selected Industrialized Countries. *Population and Development Review*, 30(4): 647–671.
- Geist, C. – Cohen, P. N. (2011): Headed Toward Equality? Housework Change in Comparative Perspective. *Journal of Marriage and Family*, 73(4): 832–844.
- Gershuny, J. (2000): *Changing Times*. Oxford: Oxford University Press.
- Gershuny, J. (2013): National Utility: Measuring the Enjoyment of Activities. *European Sociological Review*, 29(5): 996–1009.
- Goldscheider, F. K. (2000): Men, Children and the Future of the Family in the Third Millennium. *Futures*, 32(6): 525–538.
- Goven, J. (1993): Gender Politics in Hungary: Autonomy and Anti-feminism. In Funk, N. – Mueller, M. (eds.): *Gender Politics and Post-Communism: Reflections from Eastern Europe and the Former Soviet Union*. New York: Routledge, 224–240.
- Hadas M. (2011): A férfikutatások három hulláma. In Hadas M. (szerk.): *Férfikutatások: TÁMOP online szöveggyűjtemény*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, 10–19.
- Harcza I. (2014): *Családi kohézió: A szülők és a gyermekek társas együttléte a mindennapok világában*. KSH Műhelytanulmányok 5. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Harcza I. – Sebők Cs. (2002): *A népesség időfelhasználása 1986/1987-ben és 1999/2000-ben*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- Hays, S. (1996): *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven: Yale University Press.
- Hobcraft, J. (2009): Circumstances of Young Adults: Results from the Generations and Gender Programme. In *UNECE How Generations and Gender Shape Demographic Change: Towards Policies Based on Better Knowledge*. New York and Geneva: United Nations, 83–106.
- Hook, J. L. (2006): Care in Context: Men's Unpaid Work in 20 Countries, 1965–2003. *American Sociological Review*, 71(4): 639–660.
- Inglehart, R. – Norris, P. (2003): *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change around the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jansen, M. – Liefbroer, A. C. (2006): Couples' Attitudes, Childbirth, and the Division of Labour. *Journal of Family Issues*, 27(11): 1487–1511.

- Kamarás F. – Kapitány B. – Vaskovics L. (2005): *Fiatal házaspárok életútja Németországban és Magyarországon: Két házassági longitudinális vizsgálat összehasonlító elemzése*. KSH NKI Kutatási jelentések 81. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Kan, M. Y. (2008): Measuring Housework Participation: The Gap between Stylised Questionnaire Estimates and Diary-Based Estimates. *Social Indicators Research*, 86(3): 381–400.
- Katz-Wise, S. L. – Priess, H. A. – Hyde, J. S. (2010): Gender-Role Attitudes and Behaviour Across the Transition to Parenthood. *Developmental Psychology*, 46(1): 18–28.
- Kroska, A. (2007): Gender Ideology and Gender Role Ideology. In Ritzer, G. (ed.): *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Malden, MA: Blackwell Publishing, 1867–1869.
- Lesthaeghe, R. (1995): The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation. In Oppenheim Mason, K.– Jensen, A. M. (eds.): *Gender and Family Change in Industrialized Countries*. Oxford: Clarendon, 17–62.
- Lesthaeghe, R. (2010): The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. *Population and Development Review*, 36(2): 211–251.
- Lesthaeghe, R. – Moors, G. (2000): Recent Trends in Fertility and Household Formation in the Industrialized World. *Review of Population and Social Policy*, 9: 121–170.
- Lobodzinska, B. (1996): Women's Employment or Return to „Family Values” in Central-Eastern Europe. *Journal of Comparative Family Studies*, 27(3): 519–544.
- Makay Zs. – Blaskó Zs. (2012): Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás. In Őri P. – Spéder Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2012: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, 45–56.
- McDonald, P. (2000): Gender Equity in Theories of Fertility Transition. *Population and Development Review*, 26(3): 427–440.
- Micheli, G. A. (2000): Kinship, Family and Social Network: The Anthropological Embedment of Fertility Change in Southern Europe. *Demographic Research*, 3: 13.
- Pongrácz T.–né (2005): Nemi szerepek társadalmi megítélése: Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat tapasztalatai. In Nagy I. – Pongrácz T.–né – Tóth I. Gy. (szerk.): *Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2005*. Budapest: TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, 73–86.
- Pongrácz T.–né (szerk.) (2011): *A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai*. KSH NKI Kutatási jelentések, 91. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Pongrácz T.–né – Murinkó L. (2009): Háztartási munkamegosztás. Azonosságok és különbségek Európában. In Nagy I. – Pongrácz T.–né (szerk.): *Szerepváltozások 2009. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest: TÁRKI, Szociális és Munkaügyi Minisztérium, 95–116.

- Pongrácz T.–né – S. Molnár E. (1994): *Kisgyermekes anyák és apák szülői, családi attitűdjei négy európai országban*. KSH NKI Kutatási jelentések 52. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Reher, D. S. (1998): Family Ties in Western Europe: Persistent Contrasts. *Population and Development Review*, 24(2): 203–234.
- Roeters, A. – van der Lippe, T. – Kluwer, E. (2009): Parental Work Demands and the Frequency of Child-Related Routine and Interactive Activities. *Journal of Marriage and Family*, 71(5): 1193–1204.
- Sanchez, L. – Thomson, E. (1997): Becoming Mothers and Fathers: Parenthood, Gender, and the Division of Labor. *Gender and Society*, 11(6): 747–772.
- Sayer, L. C. – Bianchi, S. M. – Robinson, J. P. (2004): Are Parents Investing Less in Children? Trends in Mothers' and Fathers' Time with Children. *American Journal of Sociology*, 110(1): 1–43.
- Sobotka, T. (2008): Does Persistent Low Fertility Threaten the Future of European Populations? In Surkyn, J. – Deboosere, P. – van Bavel, J. (eds.): *Demographic Challenges for the 21st Century. A State of Art in Demography*. Brüsszel: Vubpress, 27–89.
- Spéder Zs. (2011): Ellentmondó elvárások között... Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon. In Nagy I. – Pongrácz T.–né (szerk.): *Szerepváltozások: jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest: TÁRKI, 207–228.
- Sullivan, O. (2013): What do We Learn about Gender by Analyzing Housework Separately from Child Care? Some Considerations from Time-Use Evidence. *Journal of Family Theory and Review*, 5(2): 72–84.
- Szalma I. – Matysiak, A. (2012): A nők munkapiaci stratégiái és a második gyermekvállalás Lengyelországban és Magyarországon. *Demográfia*, 55(2–3): 172–195.
- Szelewa, D. – Polakowski, M. P. (2009): Ki törődik a gyerekekkel? A gyermekgondozási rendszerek változó mintái Kelet-Közép-Európában. *Esély*, 1: 3–27.
- Tóth O. – Dupcsik Cs. (2007): Családok és formák: változások az utóbbi ötven évben Magyarországon. *Demográfia*, 50(4): 430–437.
- Van de Kaa, D. J. (1987): Europe's Second Demographic Transition. *Population Bulletin*, 42(1): 1–59.
- Van Poppel, F. – Liefbroer, A. C. – Vermunt, J. K. – Smeeke, W. (2001): Love, Necessity and Opportunity: Changing Patterns of Marital Age Homogamy in the Netherlands, 1850–1993. *Population Studies*, 55(1): 1–13.
- Vekerdy K. (2001): A szülő-államtól a családi patriarcháig: társadalmi nem és nemzet napjaink Kelet-Eurójában. *Regio. Kisebbség, Politika, Társadalom*, 12(2): 3–40.
- Vespa, J. (2009): Gender Ideology Construction: A Life Course and Intersectional Approach. *Gender & Society*, 23(3): 363–387.
- Vikat, A. – Spéder, Zs. – Beets, G. – Billari, F. C. – Bühler, C. – Désesquelles, A. – Fokkema, T. – Hoem, J. M. – MacDonald, A. – Neyer, G. – Pailhé, A. – Pinelli, A. – So-

laz, A. (2007): Generations and Gender Survey (GGS): Towards a Better Understanding of Relationships and Processes in the Life Course. *Demographic Research*, 17(4): 389–440.

Williams, S. (2008): What is Fatherhood? Searching for a Reflexive Father. *Sociology*, 42(3): 487–502.

Függelék

9. táblázat: A nemi és családi szerepekkel kapcsolatos attitűdök regressziós modelljeiben használt független változók megoszlása országoként, %

	Norvégia	Franciaország	Németország	Magyarország	Lengyelország	Románia	Összesen
Férfi	50,1	48,5	49,5	46,6	42,1	48,2	47,5
Nő	49,9	51,5	50,5	53,4	57,9	51,8	52,5
18–29 éves	18,4	19,8	16,8	17,7	17,0	20,4	18,4
30–39 éves	19,4	19,1	18,9	18,9	16,9	25,2	19,7
40–49 éves	20,2	19,0	21,3	18,1	13,8	14,9	17,9
50–59 éves	18,0	18,0	16,0	19,8	21,0	16,8	18,3
60+ éves	24,1	24,1	27,1	25,5	31,3	22,7	25,8
Házastárssal él	50,2	52,6	56,3	54,9	57,4	67,3	56,5
Élettárssal él	15,5	14,6	8,5	9,3	4,0	4,3	9,4
Nincs együtt élő partnere	34,3	32,8	35,1	35,7	38,6	28,5	34,2
Nem nevel gyermeket	61,2	63,2	67,5	63,1	65,4	57,8	63,0
Nevel 0–24 éves gyermeket	38,8	36,8	32,5	37,0	34,6	42,2	37,0
Alapfokú végzettségű	28,8	32,6	16,3	26,1	18,6	37,5	26,7
Középfokú végzettségű	44,4	42,1	62,4	58,8	61,7	52,5	53,6
Felsőfokú végzettségű	26,8	25,3	21,4	15,2	19,7	10,1	19,7
Teljes munkaidőben dolgozik	58,2	46,0	41,6	45,4	40,5	47,9	46,6
Részmunkaidőben dolgozik	7,2	6,6	10,3	4,6	3,0	3,0	5,8
Gyermekkel otthon, háztartásbeli	2,6	7,2	9,6	5,5	5,7	10,4	6,8
Munkanélküli	1,5	7,7	8,0	4,7	7,3	3,9	5,5
Egyéb okból nem dolgozik	30,5	32,6	30,5	39,9	43,6	34,9	35,3
Szubjektív jövedelmi helyzet (átlag; skála: 1–6)	4,46	3,50	3,90	3,19	3,12	3,10	3,54

10. táblázat: Az „ideális család” faktor társadalmi–demográfiai háttere

	Norvégia	Francia-ország	Német-ország	Magyar-ország	Lengyel-ország	Románia
Nő	-0,177 ***	-0,070 ***	-0,092 ***	-0,009	-0,023 **	0,052 ***
18–29 éves	0,031 *	0,039 **	0,023 †	0,006	-0,019 †	0,010
30–39 éves	0,038 **	0,014	-0,021 †	-0,010	-0,021 *	0,001
50–59 éves	0,063 ***	0,091 ***	0,047 ***	0,049 ***	0,084 ***	0,036 **
60+ éves	0,137 ***	0,181 ***	0,193 ***	0,090 ***	0,173 ***	0,092 ***
Élettársal él	-0,027 **	-0,065 ***	-0,094 ***	-0,035 ***	-0,047 ***	-0,028 **
Nincs együtt élő partnere	-0,061 ***	-0,081 ***	-0,135 ***	-0,127 ***	-0,103 ***	-0,095 ***
Nevel 0–24 éves gyermeket	0,036 ***	0,051 ***	0,044 ***	0,040 ***	0,035 ***	0,066 ***
Alapfokú végzettség	0,063 ***	0,057 ***	0,035 ***	0,023 **	0,049 ***	0,001
Felsőfokú végzettség	-0,061 ***	-0,092 ***	-0,078 ***	-0,029 **	-0,092 ***	-0,011
Szubjektív jövedelmi helyzet	-0,033 ***	-0,015	-0,096 ***	0,030 **	-0,015 *	0,022 *
Részmunkaidőben dolgozik	0,009	-0,013	-0,010	-0,006	0,000	0,034 ***
Gyermekekkel otthon, háztartásbeli	0,013	-0,006	0,010	0,016	0,005	-0,008
Munkanélküli	-0,011	-0,025 *	0,008	0,006	-0,006	-0,001
Egyéb okból nem dolgozik	0,022 †	-0,010	0,035 *	0,028 *	0,001	-0,008
Korrigált R ²	0,063	0,067	0,085	0,033	0,066	0,025

Magyarázat: *** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05; † p < 0,1

Megjegyzés: Lineáris regresszió, standardizált béta-együtthatók. Referenciacsoport: 40–49 éves házas férfi, nem nevel gyermeket, középfokú végzettségű és teljes munkaidőben dolgozik

11. táblázat: A „férfi–női egyenlőtlenség” faktor társadalmi–demográfiai háttere

	Norvégia	Francia-ország	Német-ország	Magyar-ország	Lengyel-ország	Románia
Nő	-0,143 ***	0,005	-0,136 ***	-0,081 ***	-0,148 ***	-0,232 ***
18–29 éves	0,039 **	0,001	-0,026 †	-0,035 **	0,002	-0,052 ***
30–39 éves	0,018	-0,005	0,000	-0,030 **	-0,027 **	-0,023 †
50–59 éves	0,033 *	0,034 *	0,026 †	0,033 **	-0,008	0,000
60+ éves	0,155 ***	0,181 ***	0,134 ***	0,109 ***	0,052 ***	0,051 **
Élettársal él	-0,011	-0,012	-0,079 ***	-0,039 ***	-0,006	0,022 *
Nincs együtt élő partnere	0,024 *	0,064 ***	0,019	-0,005	0,018 *	0,037 ***
Nevel 0–24 éves gyermeket	-0,014	-0,007	-0,012	-0,019	-0,010	-0,012
Alapfokú végzettség	0,044 ***	0,107 ***	0,096 ***	0,119 ***	0,057 ***	0,095 ***
Felsőfokú végzettség	-0,082 ***	-0,029 **	-0,097 ***	-0,047 ***	-0,071 ***	-0,070 ***
Szubjektív jövedelmi helyzet	-0,031 **	-0,043 ***	-0,051 ***	-0,034 ***	-0,010	-0,047 ***
Részmunkaidőben dolgozik	0,027 **	0,014	-0,020 †	0,012	0,006	0,020 *
Gyermekekkel otthon, háztartásbeli	0,010	0,053 ***	0,011	0,028 **	0,033 ***	0,049 ***
Munkanélküli	0,006	0,021 *	-0,028 *	0,026 **	0,012	0,025 **
Egyéb okból nem dolgozik	0,012	0,004	-0,030 †	0,061 ***	0,012	-0,010
Korrigált R ²	0,063	0,070	0,068	0,080	0,042	0,081

Magyarázat: *** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05; † p < 0,1

Megjegyzés: Lineáris regresszió, standardizált béta-együtthatók. Referenciacsoport: 40–49 éves házas férfi, nem nevel gyermeket, középfokú végzettségű és teljes munkaidőben dolgozik

12. táblázat: Az „otthon gyermekkel” faktor társadalmi–demográfiai háttere

	Norvégia	Francia-ország	Német-ország	Magyar-ország	Lengyel-ország	Románia
Nő	-0,210 ***	-0,069 ***	-0,087 ***	0,046 ***	0,054 ***	0,050 ***
18–29 éves	-0,079 ***	-0,083 ***	-0,024	-0,072 ***	-0,037 ***	0,012
30–39 éves	-0,044 ***	-0,055 ***	-0,006	-0,030 *	-0,034 ***	0,002
50–59 éves	0,074 ***	0,029 *	0,029 *	0,016	0,011	0,012
60+ éves	0,147 ***	0,043 *	0,040 *	0,034 *	0,031 *	0,008
Élettárrsal él	-0,035 ***	-0,006	-0,020 †	0,001	-0,024 ***	-0,005
Nincs együtt élő partnere	-0,007	-0,012	0,018	-0,017	-0,051 ***	0,001
Nevel 0–24 éves gyermeket	-0,015	-0,032 **	-0,026 *	-0,012	0,005	-0,003
Alapfokú végzettség	0,063 ***	0,048 ***	0,031 **	-0,010	0,026 ***	-0,008
Felsőfokú végzettség	-0,075 ***	-0,049 ***	-0,010	-0,013	-0,050 ***	0,035 ***
Szubjektív jövedelmi helyzet	-0,048 ***	-0,034 **	0,016	-0,017 †	-0,028 ***	-0,037 ***
Részmunkaidőben dolgozik	0,052 ***	0,023 *	0,019	-0,019 *	0,014 *	-0,033 ***
Gyermekkel otthon, háztartásbeli	0,085 ***	0,092 ***	0,101 ***	0,026 **	0,032 ***	0,021 *
Munkanélküli	0,029 **	0,034 **	0,000	-0,037 ***	-0,007	-0,003
Egyéb okból nem dolgozik	0,100 ***	0,042 **	0,057 ***	-0,017	0,015	0,017
Korrigált R ²	0,140	0,051	0,022	0,014	0,021	0,007

Magyarázat: *** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05; † p < 0,1

Megjegyzés: Lineáris regresszió, standardizált béta-együtthatók. Referenciacsoport: 40–49 éves házas férfi, nem nevel gyermeket, középfokú végzettségű és teljes munkaidőben dolgozik

13. táblázat: A gyermekgondozási munkamegosztás indexének regressziós modelljeiben használt független változók megoszlása nemek és országok szerint, %

	Férfiak						Nők					
	NO	FR	GE	HU	PL	RO	NO	FR	GE	HU	PL	RO
18–29 éves	6,5	10,2	9,5	13,6	16,2	13,7	12,5	14,7	16,1	22,6	25,5	28,3
30–39 éves	47,1	51,4	46,8	55,1	55,0	67,2	53,4	53,1	51,7	57,3	56,7	62,6
40–49 éves	46,4	38,5	43,7	31,2	28,8	19,1	34,1	32,2	32,1	20,1	17,8	9,0
Fiatalabb, mint a partnere, vagy egyidősek	31,8	34,4	26,9	28,4	37,5	22,2	85,6	81,0	83,5	85,0	87,6	88,1
Idősebb, mint a partnere	68,2	65,6	73,1	71,7	62,5	77,8	14,4	19,0	16,5	15,0	12,5	11,9
Házastárrsal él	72,7	71,9	90,6	86,9	93,4	93,6	69,1	72,9	88,4	85,3	91,7	93,2
Élettárrsal él	27,3	28,1	9,4	13,1	6,6	6,4	31,0	27,1	11,6	14,7	8,3	6,8
1 gyermek él a háztartásban	24,4	36,4	38,0	34,8	42,3	53,2	26,5	31,4	34,0	34,2	37,5	48,7
2 gyermek él a háztartásban	47,6	45,5	44,2	45,0	41,2	37,2	46,0	42,6	44,3	43,4	44,2	39,2
3+ gyermek él a háztartásban	28,1	18,1	17,8	20,2	16,5	9,6	27,5	26,0	21,7	22,4	18,3	12,1
Segítséget kap a gyermeknevelésben	69,6	36,8	24,9	51,4	36,7	19,5	72,8	39,8	31,8	58,4	38,2	21,0
Nem kap segítséget	30,4	63,2	75,1	48,6	63,3	80,5	27,3	60,2	68,2	41,7	61,8	79,1
Alapfokú végzettség	20,9	17,3	11,5	15,5	7,2	21,2	20,2	18,8	14,6	16,9	6,6	32,3
Középfokú végzettség	47,9	51,5	60,2	68,8	66,7	68,4	36,7	43,8	64,4	62,9	62,1	57,5
Felsőfokú végzettség	31,2	31,2	28,3	15,7	26,2	10,3	43,2	37,4	21,0	20,2	31,4	10,2
Alapfokú végzettség, partner	14,6	18,6	21,1	19,7	6,6	32,3	15,2	19,3	7,6	11,8	6,3	20,4
Középfokú végzettség, partner	40,5	45,6	64,2	62,2	58,9	57,4	50,2	50,2	59,4	72,2	73,4	68,8
Felsőfokú végzettség, partner	44,9	35,9	14,7	18,1	34,5	10,3	34,7	30,5	33,0	16,0	20,3	10,8
Dolgozik	93,1	90,2	87,8	87,4	91,2	88,8	77,3	65,8	51,1	51,6	55,9	56,6
Gyermekkel otthon, háztartásbeli	1,0	0,0	1,0	1,5	0,5	1,2	13,0	23,6	41,9	37,6	30,5	39,3
Munkanélküli	1,0	7,7	8,2	6,1	5,7	6,6	1,1	8,8	5,5	6,2	10,9	2,5
Egyéb okból nem dolgozik	4,8	2,2	2,9	5,0	2,7	3,5	8,7	1,9	1,5	4,7	2,8	1,5
A partner dolgozik	75,7	70,3	43,1	47,8	62,5	53,5	93,7	92,9	90,2	87,9	91,4	88,8
A partner gyermekkel otthon, háztartásbeli	13,8	21,3	51,1	40,7	24,8	42,1	–	–	–	–	–	–
A partner munkanélküli	1,7	6,0	3,7	6,6	10,4	3,1	1,1	4,6	6,5	5,7	5,2	5,3
A partner egyéb okból nem dolgozik	8,7	2,4	2,2	4,9	2,4	1,3	5,2	2,5	3,3	6,4	3,4	6,0

14. táblázat: A gyermekgondozási munkamegosztás indexének regressziós modelljeiben használt független változók leíró statisztikái nemek és országok szerint (átlag, szórás)

	Norvégia	Francia-ország	Német-ország	Magyar-ország	Lengyel-ország	Románia
Férfiak						
Legfiatalabb gyermek életkora (skála: 0–14)	5,2 (4,0)	4,5 (3,8)	5,2 (3,9)	5,5 (4,1)	5,0 (4,0)	5,6 (3,9)
Szubjektív jövedelmi helyzet (skála: 1–6)	4,4 (1,1)	3,4 (1,2)	3,7 (1,1)	3,2 (0,8)	3,4 (1,2)	3,2 (1,3)
Átlagos munkaidő	41,2 (14,0)	38,4 (18,1)	37,4 (16,7)	38,8 (19,7)	42,7 (17,0)	39,5 (15,4)
Partner átlagos munkaideje	28,8 (14,9)	25,6 (17,9)	10,3 (15,6)	18,4 (20,6)	22,9 (19,9)	24,5 (20,7)
Ideális család faktor	0,9 (0,9)	0,4 (1,0)	0,3 (0,8)	0,6 (0,7)	0,2 (0,7)	0,6 (0,7)
Férfi–női egyenlőtlenség faktor	0,4 (0,9)	0,8 (1,0)	0,1 (1,0)	0,1 (1,1)	0,4 (0,8)	0,5 (0,8)
Otthon gyermekkel faktor	0,4 (0,8)	0,2 (1,1)	0,1 (0,8)	0,7 (0,9)	0,0 (0,7)	0,6 (0,9)
Nők						
Legfiatalabb gyermek életkora (skála: 0–14)	5,3 (4,0)	5,1 (3,9)	5,5 (4,0)	6,0 (4,2)	5,0 (4,1)	5,9 (3,9)
Szubjektív jövedelmi helyzet (skála: 1–6)	4,4 (1,1)	3,4 (1,2)	3,8 (1,2)	3,2 (0,8)	3,3 (1,2)	3,2 (1,2)
Átlagos munkaidő	29,0 (15,5)	24,5 (17,9)	12,9 (15,9)	19,6 (20,5)	21,9 (21,1)	25,5 (20,2)
Partner átlagos munkaideje	39,3 (13,8)	37,4 (17,7)	37,8 (17,3)	39,1 (19,2)	40,7 (16,5)	39,6 (16,1)
Ideális család faktor	1,2 (0,9)	0,2 (1,1)	0,5 (0,9)	0,6 (0,7)	0,2 (0,7)	0,6 (0,7)
Férfi–női egyenlőtlenség faktor	0,7 (0,8)	0,8 (1,0)	0,3 (0,9)	0,0 (1,1)	0,2 (0,7)	0,1 (0,8)
Otthon gyermekkel faktor	0,7 (0,9)	0,2 (1,2)	0,0 (1,0)	0,8 (0,9)	0,1 (0,7)	0,5 (0,9)

15. táblázat: A gyermeknevelési munkamegosztás indexének regressziós modelljei országonként, nők

	Norvégia	Francia-ország	Német-ország	Magyar-ország	Lengyel-ország	Románia
18–29 éves	-0,018	-0,016	-0,013	-0,024	-0,028	-0,041
40–49 éves	-0,005	0,058 †	0,010	-0,008	-0,010	-0,008
Idősebb, mint a partnere	-0,023	-0,010	-0,001	0,016	-0,010	0,040
Élettársal él	0,096 ***	-0,047 †	0,002	0,078 **	0,003	-0,005
Legfiatalabb gyermek életkora	0,325 **	0,253 **	0,330 **	0,646 ***	0,439 ***	0,202 †
Legfiatalabb gyermek életkora ²	-0,156	-0,332 ***	-0,366 ***	-0,718 ***	-0,514 ***	-0,338 ***
2 gyermek él a háztartásban	0,061 †	0,029	-0,003	0,037	0,058 *	0,016
3+ gyermek él a háztartásban	0,100 **	0,077 *	0,010	0,087 **	0,083 ***	0,015
Segítséget kap a gyermeknevelésben	-0,003	0,036	-0,074	-0,002	-0,033	-0,035
Alapfokú végzettség	0,024	-0,001	0,006	-0,024	0,023	0,072 *
Felsőfokú végzettség	0,038	0,029	-0,016	0,014	-0,076 **	0,019
Alapfokú végzettség, partner	0,043	0,075 *	-0,015	0,022	0,018	0,015
Felsőfokú végzettség, partner	-0,134 ***	-0,054 †	-0,041	-0,060 *	-0,051 *	-0,114 **
Szubjektív háztartási jövedelem	0,000	0,016	-0,025	0,006	-0,051 *	0,051 †
Gyermekkel otthon, háztartásbeli	0,098 **	0,148 ***	0,107 *	0,103 †	0,104 *	0,230 ***
Munkanélküli	-0,034	0,041	0,009	0,017	0,068 †	0,007
Egyéb okból nem dolgozik	-0,043	0,018	-0,059 *	0,007	0,011	0,039
A partner munkanélküli	0,044	-0,061 †	-0,105 **	0,012	0,020	-0,093 **
A partner egyéb okból nem dolgozik	-0,030	-0,114 ***	-0,052	-0,093 **	-0,015	-0,029

(A táblázat folytatása a következő oldalon)

	Norvégia	Francia-ország	Német-ország	Magyar-ország	Lengyel-ország	Románia
Munkaidő	-0,207 ***	-0,194 ***	-0,205 ***	-0,214 ***	-0,205 ***	-0,130 **
A partner munkaideje	0,193 ***	0,164 ***	0,122 **	0,073 †	0,166 ***	-0,010
Ideális család	-0,031	-0,036	0,047	-0,019	0,002	0,036
Férfi-női egyenlőtlenség	0,063 *	0,004	0,119 ***	0,083 **	0,044 *	0,033
Otthon gyermekkel	0,121 ***	0,031	0,111 ***	0,037	-0,003	0,030
Korrigált R ²	0,150	0,170	0,175	0,163	0,194	0,186

Magyarázat: *** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05; † p < 0,1

Megjegyzés: Lineáris regresszió, standardizált béta-együtthatók. Referenciacoport: 30–39 éves, nem idősebb a partnerénél, házastársával él, egy 0–24 éves gyermek él a háztartásában, nem kap nem szívességéből segítséget a gyermeknevelésben, ő és partnere középfokú végzettségű, ő és partnere kereső munkát végez

16. táblázat: A gyermeknevelési munkamegosztás indexének regressziós modelljei országonként, férfiak

	Norvégia	Francia-ország	Német-ország	Magyar-ország	Lengyel-ország	Románia
18–29 éves	0,027	0,046	-0,037	-0,018	-0,020	0,004
40–49 éves	0,058	0,040	0,017	-0,019	-0,019	-0,038
Idősebb, mint a partnere	0,001	0,029	-0,003	0,001	0,005	0,000
Élettársal él	-0,018	0,051	-0,098 *	-0,025	-0,026	0,009
Legfiatalabb gyermek életkora	0,019	0,265 *	0,213 †	0,534 ***	0,234 **	0,140
Legfiatalabb gyermek életkora ²	0,024	-0,379 ***	-0,269 *	-0,544 ***	-0,300 ***	-0,280 ***
2 gyermek él a háztartásban	0,013	0,160 ***	0,029	0,038	0,053 *	0,064 *
3+ gyermek él a háztartásban	0,020	0,102 **	0,026	0,035	0,058 *	0,029
Segítséget kap a gyermeknevelésben	0,078 *	-0,027	-0,022	-0,004	-0,067 **	-0,039
Alapfokú végzettség	-0,066 *	-0,069 *	0,027	-0,010	-0,005	-0,029
Felsőfokú végzettség	-0,075 *	-0,074 *	0,009	0,006	-0,045	-0,046
Alapfokú végzettség, partner	-0,067 *	-0,049	-0,049	0,063 †	0,031	0,062 †
Felsőfokú végzettség, partner	-0,033	-0,036	-0,025	-0,058 †	-0,069 *	-0,018
Szubjektív háztartási jövedelem	0,076 *	0,073 *	-0,020	0,030	-0,007	-0,026
Gyermekkel otthon, háztartásbeli	-0,046	-	-0,136 ***	-0,069 *	-0,080 ***	-0,110 ***
Munkanélküli	0,024	-0,102 *	-0,111 *	-0,022	0,031	-0,029
Egyéb okból nem dolgozik	0,096 *	-0,047	-0,100 *	-0,068 *	-0,021	-0,028
Partner gyermekkel otthon, háztartásbeli	0,112 **	0,215 ***	0,033	0,043	0,158 ***	0,151 **
Partner munkanélküli	0,007	0,093 *	0,040	0,033	0,066 †	0,023
Partner egyéb okból nem dolgozik	-0,107 **	0,045	0,011	-0,054	-0,026	-0,107 ***
Munkaidő	0,189 ***	0,113 **	0,124 *	0,133 ***	0,179 ***	0,109 **
Partner munkaideje	-0,268 ***	-0,108 *	-0,207 ***	-0,294 ***	-0,155 **	-0,133 **
Ideális család	0,018	0,126 ***	0,075 *	0,006	-0,016	0,003
Férfi-női egyenlőtlenség	0,079 *	0,125 ***	0,134 ***	0,115 ***	0,065 **	0,116 ***
Otthon gyermekkel	-0,031	0,044	0,030	0,001	0,023	-0,007
Korrigált R ²	0,105	0,180	0,232	0,147	0,189	0,175

Magyarázat: *** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05; † p < 0,1

Megjegyzés: Lineáris regresszió, standardizált béta-együtthatók. Referenciacoport: 30–39 éves, nem idősebb a partnerénél, házastársával él, egy 0–24 éves gyermek él a háztartásában, nem kap nem szívességéből segítséget a gyermeknevelésben, ő és partnere középfokú végzettségű, ő és partnere kereső munkát végez